

**Niszczenie materiałów Służby
Bezpieczeństwa w latach 1989-
-1990 (ze szczególnym uwzględ-
nieniem dokumentacji dotyczącej
NSZZ „Solidarność”)
w województwie piotrkowskim.
Egzemplifikacja przebiegu pro-
cederu i próby wyciągnięcia
konsekwencji prawnych wobec
jego organizatorów i wykonaw-
ców na szczeblu wojewódzkim
i ministerialnym**

Kwestia postępowania z dokumentacją archiwalną wytworzoną przez komunistyczny aparat bezpieczeństwa państwa pozostaje jednym z kluczowych zagadnień związanych ze schyłkowym okresem PRL i początkami III Rzeczypospolitej. Zacieranie śladów działalności Służby Bezpieczeństwa stanowiło w drugiej połowie 1989 r. i pierwszych tygodniach roku następnego istotną formę aktywności funkcjonariuszy resortu spraw wewnętrznych. Wbrew intencjom kierownictwa MSW, na którego czele od 1981 r. stał nieprzerwanie gen. broni Czesław Kiszczak, stało się to przedmiotem publicznej debaty już w styczniu 1990 r. Ujawnienie faktu pustoszenia archiwów bezpieki nie spowodowało jednak zahamowania procederu, skutkującego nieodwracalnymi stratami i poważnym zubożeniem źródeł historycznych wykorzystywanych w badaniach nad najnowszą historią Polski¹.

---

¹ Zagadnienie niszczenia materiałów wytworzonych przez UB/SB było przedmiotem badań archiwistów pracujących w IPN. Zob. T. Balbus, K. Stróżyna, „*Ojczyznę wolną racz nam wrócić Panie...*”. *Komunistyczna bezpieka wobec kardynała Gulbinowicza w latach 1970–1990*, Wro-

11 lipca 1989 r. na podstawie decyzji dyrektora Departamentu V Ministerstwa Spraw Wewnętrznych gen. bryg. Józefa Sasina Służba Bezpieczeństwa zmieniła zasady „operacyjnej kontroli” organizacji związkowych – w tym działającego legalnie od 17 kwietnia 1989 r. Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” – co nie było jednoznaczne z zakończeniem zainteresowania działalnością związku, który miał być odtąd „ochroniany [...] na ogólnych zasadach przyjętych dla innych organizacji społecznych i zawodowych”². Wspomniane wytyczne, precyzujące kierunki prowadzenia inwigilacji w zmieniającej się sytuacji społeczno-politycznej w kraju, stały się jedną z bezpośrednich przyczyn rozpoczęcia latem 1989 r. procesu niszczenia dokumentacji wytworzonej przez SB, a dotyczącej „Solidarności”. 31 lipca 1989 r. w trakcie telekonferencji z udziałem przedstawicieli jednostek wojewódzkich podległych resortowi spraw wewnętrznych wiceminister spraw wewnętrznych i szef SB gen. bryg. Henryk Dankowski polecił „odchudzenie szaf”, tj. zniszczenie m.in. „informacji dotyczących głównie ugrupowań opozycyjnych »Solidarności« i działalności kleru katolickiego, które mogłyby nasunąć podejrzenie, że służba nasza rozpoznawała nie tylko szkodliwą działalność polityczną tych środowisk, lecz także ingerowała np. w legalną działalność związków czy wolność religijną”³.

---

claw 2008, s. 133–151; S. Białek, *Brakowanie i niszczenie dokumentacji SB w województwie opolskim w latach 1987–1990. Ustalenia wstępne*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2008, t. 2, s. 53–107; S. Koller, *Brakowanie i niszczenie dokumentacji operacyjnej Służby Bezpieczeństwa w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych (1956–1990)*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2011, t. 4, s. 179–234; R. Kościański, R. Leśkiewicz, *Brakowanie i niszczenie dokumentów Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Poznaniu w latach 1989–1990. Wybrane zagadnienia*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2011, t. 4, s. 271–282; M. Kruk, *Niszczenie materiałów archiwalnych w Wojewódzkim Urzędzie Spraw Wewnętrznych w Gdańsku w latach 1989–1990*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2011, t. 4, s. 251–270; R. Peterman, *Proces brakowania i niszczenia akt aparatu bezpieczeństwa państwa w latach 1954–1990 na przykładzie województwa łódzkiego [w:] Wokół teczek bezpieki. Zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. F. Musiał, Kraków 2006, s. 379–391; *idem*, „Rozkaz – zniszczyć!”, „Biuletyn IPN” 2006, nr 1/2, s. 112–115.

² *Służba Bezpieczeństwa wobec przemian politycznych w latach 1988–1990. Region łódzki*, oprac. S. Piłarski, Warszawa–Łódź 2009, s. LV. W ramach spraw operacyjnych wszczynanych na podstawie wytycznych zawartych w piśmie gen. Sasina (l. dz. OA-III-001352/89) z 11 VII 1989 r. dążono do „uzyskiwania danych ewidencyjno-rozpoznawczych poszczególnych organizacji zakładowych i ich systemów organizacyjnych”, rozpoznania przejawów „działalności niezgodnej z obowiązującymi przepisami prawnymi”, kontaktów z „nielegalnymi strukturami na terenie kraju oraz centralami związkowymi i ośrodkami dywersyjnymi na Zachodzie”, wykrywania przypadków „wykorzystania majątku organizacyjnego pochodzącego ze źródeł krajowych i zagranicznych na działalność pozastatutową lub inną niezgodną z prawem”, zapobiegania konfliktom między „organizacjami związkowymi i politycznymi działającymi na ochronianych obiektach” (AIPN Po, 0034/39, Wniosek o wszczęcie sprawy obiektowej „Zawodowcy” prowadzonej wobec organizacji związkowych działających w obiektach kontrolowanych przez Wydział V WUSW w Lesznie, zatwierdzony przez dyrektora Departamentu V MSW gen. bryg. Józefa Sasina, 26 VII 1989 r., k. 9).

³ ASR w Piotrkowie Trybunalskim, II. K 676/93, t. 4, Wyciąg z telekonferencji z udziałem wiceministra spraw wewnętrznych i szefa SB MSW gen. bryg. Henryka Dankowskiego oraz komendanta KG MO gen. bryg. Zenona Trzczińskiego zorganizowanej 31 VII 1989 r., b.d., k. 939–940.

Istotny wpływ na podjęcie decyzji o usuwaniu śladów działalności SB miało również powołanie 17 sierpnia 1989 r. Sejmowej Komisji Nadzwyczajnej do Zbadania Działalności MSW (tzw. komisja Rokity). Już następnego dnia podczas kolejnej telekonferencji gen. Dankowski nakazał „zniszczyć, zlikwidować” wszelkie materiały „nieprzydatne operacyjnie, procesowo czy z punktu widzenia poznawczego lub oceno-analitycznego” mogące potwierdzać przypadki naruszania prawa przez funkcjonariuszy resortu w okresie po 13 grudnia 1981 r.⁴ Jak przekonywał, po zarejestrowaniu NSZZ „Solidarność” zaniechano rozpracowywania środowiska związku z wyjątkiem „określonych osób, które naruszały obowiązujące prawo, i to tylko w celu neutralizowania zamiarów organizowania napięć i wystąpień społecznych”⁵.

Należy podkreślić, że do końca września zniszczone zostały także materiały operacyjne pionu IV, zajmującego się przede wszystkim inwigilacją Kościoła katolickiego. Brakowania teczek ewidencji operacyjnej księży dokonano na podstawie rozkazu dyrektora Departamentu IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych gen. bryg. Tadeusza Szczygła z 1 września 1989 r. oraz wytycznych z telekonferencji zorganizowanej cztery dni później⁶.

---

⁴ *Ibidem*, t. 2, Stenogram telekonferencji zorganizowanej przez wiceministra spraw wewnętrznych i szefa SB MSW gen. bryg. Henryka Dankowskiego, podsekretarza stanu MSW gen. bryg. Zbigniewa Pudysza oraz komendanta KG MO gen. bryg. Zenona Trzcieskiego, 18 VIII 1989 r., k. 331.

⁵ *Ibidem*, t. 4, Protokół przesłuchania świadka Henryka Dankowskiego, 6 X 1990 r., k. 790.

⁶ Decyzja o zniszczeniu TEOK została podjęta za zgodą wiceministra Dankowskiego przez gen. Szczygła w porozumieniu z dyrektorem Biura „C” MSW płk. Kazimierzem Piotrowskim. Por. *ibidem*, t. 2, Pismo dyrektora Departamentu Studiów i Analiz MSW gen. bryg. Tadeusza Szczygła do wicemin. spraw wewnętrznych i szefa SB MSW gen. bryg. Henryka Dankowskiego, 26 VIII 1989 r., k. 390; AIPN, 01255/1026, Notatka służbowa zastępcy naczelnika Wydziału IV WUSW w Piotrkowie Trybunalskim kpt. Zdzisława Libusza na temat telekonferencji zorganizowanej przez dyrektora Departamentu SiA MSW gen. bryg. Tadeusza Szczygła, 5 IX 1989 r., k. 450; ASR w Piotrkowie Trybunalskim, II. K 676/93, t. 2, Pismo dyrektora Departamentu SiA MSW gen. bryg. Tadeusza Szczygła do szefów WUSW i SUSW, 1 IX 1989 r.; *ibidem*, Stenogram telekonferencji zorganizowanej przez dyrektora Departamentu SiA MSW gen. bryg. Tadeusza Szczygła, 5 IX 1989 r., k. 414–416. Uzasadnienie dotyczące niszczenia TEOK gen. Szczygieł przedstawił również podczas telekonferencji ze stycznia 1990 r., kiedy stwierdził, że „przeprowadzony w latach 1987–[19]88 sondaż w wydziałach IV jednoznacznie sugerował zawieszenie prowadzenia tych teczek jako mało przydatnych. W tej sytuacji rozważana była decyzja o zakończeniu ich prowadzenia, ale decyzję tę wstrzymano ze względu na opracowywaną nową instrukcję pracy operacyjnej. Chodziło o to, by generalnie uporządkować wszystkie sprawy zgodnie z nową instrukcją. A wejście w życie nowej instrukcji bardzo się przeciągnęło. Uregulowanie w 1989 r. stosunków państwo – Kościół i Polska – Watykan oraz likwidacja pionu IV definitywnie przesądziły o zaniechaniu prowadzenia teczek na księży, zwłaszcza że problematyka wyznaniowa, a więc Kościół jako instytucja, wyszła z zainteresowania Służby Bezpieczeństwa. W tej sytuacji te czki te zostały zgodnie z przepisami wybrakowane jako niezawierające dokumentów ani o znaczeniu historycznym, ani też archiwalnym. [...] Przepraszam za ten szeroki wywód, ale uczyni[em] to celowo. Dlatego że zapytany przez pewnego posła pracownik naszej służby na temat TEOK odpowiedział, że było polecenie niszczenia teczek. I taka informacja spowodowała niepotrzebną ekscytację, której na pewno uniknęlibyśmy, gdyby odpowiedź zawierała właściwą, przytoczoną wyżej argumentację, co najważniejsze – prawdziwą

W drugiej kolejności, po zatarciu śladów świadczących o inwigilacji Kościoła, w resorcie spraw wewnętrznych i wszystkich podległych mu jednostkach organizacyjnych zainicjowano niszczenie materiałów dotyczących organizacji i środowisk kontestujących ustrój polityczny PRL. Brakowano materiały z poszczególnych teczek pracy, powołując się na brak wartości operacyjnej zgromadzonej dokumentacji z powodu dokonujących się przemian politycznych, a proceder ten w języku funkcjonariuszy resortu został określony mianem „odchudzania teczek”⁷.

Dzięki postępowaniu wyjaśniającemu w sprawie niszczenia dokumentów operacyjnych w WUSW w Piotrkowie Trybunalskim i podległych mu rejonowych urzędach spraw wewnętrznych przeprowadzonemu przez Biuro Śledcze MSW możliwe jest odtworzenie mechanizmu postępowania z dokumentacją operacyjną SB. Ze składanych wyjaśnień wynika, że od lata 1989 do stycznia 1990 r. funkcjonariusze brakowali, a następnie wyrejestrowywali z ewidencji czynnych zainteresowań materiały, które wytworzyli w toku prowadzonych przez siebie działań⁸.

Proceder zacierania śladów inwigilacji NSZZ „Solidarność”, NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność” i innych struktur opozycyjnych miał miejsce w Wydziale III – przekształconym następnie w Wydział Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa – od początku września 1989 r. W czasie telekonferencji zorganizowanej 4 września 1989 r. dyrektor Departamentu III gen. bryg. Krzysztof Majchrowski nakazał zniszczenie „wszelkich materiałów, planów pracy, szyfrogramów oraz wytycznych i zaleceń władz centralnych dotyczących »Solidarności«”. Jednocześnie zapowiedział przybycie do WUSW pracowników departamentu, którzy mieli przekazywać jednostkom wojewódzkim szczegółowe wytyczne. Wobec niespełnienia tej obietnicy w kolejnych tygodniach piotrkowscy funkcjonariusze kontaktowali się jednak z ministerstwem telefonicznie. 6 września naczelnik Wydziału III WUSW ppłk. Stanisław Sadziński zorganizował spotkanie z pracownikami wydziału oraz jednostek rejonowych, nakazując im analizę zgromadzonych materiałów, która wkrótce wykazała,

---

argumentację” (AIPN Wr, 052/502, t. 4, Notatka służbowa z telekonferencji dyrektora Departamentu SiA gen. bryg. Tadeusza Szczygła z naczelnikami wydziałów SiA WUSW, sporządzona przez funkcjonariusza Wydziału SiA WUSW w Wałbrzychu, 25 I 1990 r., k. 15). Od sierpnia 1989 r. niszczone również systematycznie tecki personalne TW wykorzystywanych operacyjnie przez Wydział IV, a proceder ten był kontynuowany od stycznia do marca 1990 r., kiedy brakowano również wyłączone wcześniej karty (AIPN, 01255/1026, Oświadczenie starszego inspektora Wydziału SiA WUSW w Piotrkowie Trybunalskim ppor. Edmunda Wodeckiego, 8 VI 1990 r., k. 171–172). Akcji „odchudzania” teczek Sekcji IV nie przeprowadzono w piotrkowskim RUSW, a według oświadczenia ppłk. Stanisława Sadzińskiego przetrwały one w nienaruszonym stanie do stycznia 1990 r. (*ibidem*, Oświadczenie byłego zastępcy szefa RUSW ds. SB w Piotrkowie Trybunalskim ppłk. Stanisława Sadzińskiego, 7 VI 1990 r., k. 230–231).

⁷ Por. Notatka służbowa inspektora WOG WUSW w Skierniewicach st. szer. Janusza Dąbrowskiego w sprawie niszczenia materiałów operacyjnych uzyskanych od osobowego źródła informacji, 13 X 1989 r. [w:] *Służba Bezpieczeństwa wobec przemian politycznych w latach 1988–1990...*, s. 456.

⁸ AIPN, 01255/1026, Oświadczenie emerytowanego naczelnika Wydziału „C” WUSW w Piotrkowie Trybunalskim mjr. Adolfa Forsyia, 2 VI 1990 r., k. 97.

że „wszystkie uzyskiwane [przez pion III – S.P.] informacje ukierunkowane były na struktury opozycyjne i wymagały w związku [z tym] wyłączenia i dokonania brakowania”⁹. Za koordynację działań, prowadzoną telefonicznie, byli odpowiedzialni naczelnik wydziału oraz jego zastępca, kpt. Jerzy Socik¹⁰.

Wytyczne w sprawie niszczenia TEOK i TEOP, jak również wyłączenia z teczek personalnych i pracy tajnych współpracowników oraz ze spraw operacyjnych materiałów dotyczących opozycji przekazał funkcjonariuszom Wydziału IV, w obecności zastępcy szefa WUSW ds. SB w Piotrkowie Trybunalskim ppłk. Jarosława Zająca, zastępca naczelnika wydziału kpt. Zdzisław Libusz¹¹. Dokumentacja ta miała być przekazywana naczelnikowi wydziału ppłk. Aleksandrowi Chorażemu, lecz wkrótce została poddana zmieleniu, co potwierdziła treść sporządzanych wówczas protokołów zniszczenia, które do 20 września planowano przesłać do nowo utworzonego Departamentu Studiów i Analiz MSW¹².

Analogiczna sytuacja miała miejsce w pionie V, a decyzje o niszczeniu dokumentacji podejmował na szczeblu centralnym dyrektor departamentu gen. Sasin. Należy podkreślić, że cała korespondencja Wydziału V/Ochrony Gospodarki WUSW w Piotrkowie Trybunalskim w sprawie brakowania materiałów została zwrócona do MSW. Na polecenie naczelnika Wydziału II Departamentu Ochrony Gospodarki została zaś zniszczona m.in. dokumentacja dotycząca struktury i kierunków działania departamentu¹³. Za koordynację akcji „odchudzania” teczek pionu V w woj. piotrkowskim odpowiadał starszy inspektor Wydziału V WUSW kpt. Jerzy Chodorek, przekazujący telefonicznie wytyczne jednostkom rejonowym¹⁴. Działania takich nie podjęto w Wydziale VI ze względu na wcześniejsze przekazanie materiałów dotyczących opozycji politycznej utworzonemu w grudniu 1988 r. Inspektoratowi II WUSW¹⁵.

⁹ *Ibidem*, Uzupelnienie oświadczenia zastępcy naczelnika Wydziału OKPP WUSW w Piotrkowie Trybunalskim kpt. Jerzego Socika, 8 VI 1990 r., k. 182–183. O przebiegu telekonferencji z 4 IX 1989 r. mówił w swoich zeznaniach także były analityk Wydziału III WUSW w Piotrkowie Trybunalskim ppor. Kazimierz Szczęsny (ASR w Piotrkowie Trybunalskim, II. K 676/93, t. 7, Protokół przesłuchania świadka Kazimierza Szczęsnego, 5 XII 1992 r., k. 147–149).

¹⁰ AIPN, 01255/1026, Oświadczenie starszego inspektora Grupy III RUSW w Opocznie ppor. Jana Pawlika i inspektora Grupy III RUSW w Opocznie st. sierż. Ryszarda Skalskiego, 20 I 1990 r., k. 359.

¹¹ *Ibidem*, Oświadczenie starszego inspektora Grupy IV RUSW w Opocznie st. chor. Piotra Zygmunta Józwicka, 6 VI 1990 r., k. 430.

¹² *Ibidem*, Notatka służbowa zastępcy naczelnika Wydziału IV WUSW w Piotrkowie Trybunalskim kpt. Zdzisława Libusza na temat telekonferencji zorganizowanej przez dyrektora Departamentu IV MSW gen. bryg. Tadeusza Szczygła, 5 IX 1989 r., k. 450.

¹³ *Ibidem*, Uzupelnienie oświadczenia naczelnika WOG WUSW w Piotrkowie Trybunalskim mjr. Jana Meszczyka, 8 VI 1990 r., k. 205–206.

¹⁴ *Ibidem*, Wyjaśnienie naczelnika WOG WUSW w Piotrkowie Trybunalskim mjr. Jana Meszczyka, 1 VI 1990 r., k. 202; *ibidem*, Oświadczenie kierownika Referatu Ochrony Gospodarki RUSW w Radomsku por. Stanisława Flaszy, 7 VI 1990 r., k. 348.

¹⁵ *Ibidem*, Oświadczenie zastępcy naczelnika Wydziału VI WUSW w Piotrkowie Trybunalskim mjr. Wojciecha Trzecieckiego, 7 VI 1990 r., k. 224–225; ASR w Piotrkowie Trybunalskim, II. K 676/93, t. 4, Protokół przesłuchania świadka Wojciecha Trzecieckiego, 17 X 1990 r., k. 873. Niszczenie materiałów pionu VI dotyczących NSZZ „Solidarność” miało jednak miej-

Dodatkowym impulsem dla zintensyfikowania procesu czyszczenia archiwów SB stał się wydany 25 września przez zastępcę naczelnika Wydziału XIII Biura „B” MSW płk. Stanisława Machnickiego nakaz zniszczenia dokumentacji aktowej, fotograficznej i filmowej wytworzonej przez zajmujący się obserwacją pion „B”, a dotyczącej zalegalizowanej „tzw. opozycji”, tj. głównie NSZZ „Solidarność”¹⁶.

Jak zauważył jeden z funkcjonariuszy, „odchudzenie” teczek sprawiło, że „po operacji pozostały praktycznie obwoluty”¹⁷. Według byłego naczelnika Wydziału II WUSW Jana Gałwy „znajdujące się w Wydziale »C« materiały były wypożyczane i z powrotem składane, ale już w znacznie skromniejszym ilościowo wymiarze. Numer rejestracyjny nie ulegał zmianie, tylko ubywało zawartości teczek”¹⁸.

Należy podkreślić, że proceder „odchudzania” miał charakter ogólnopolski. Dowodem na to jest posługiwanie się tym terminem przez funkcjonariusza WUSW w Gdańsku, który w ramach dochodzenia prowadzonego przeciwko zastępcom szefa ds. SB płk. Zenonowi Ringowi i płk. Janowi Sosnowskiemu (w związku z niszczeniem materiałów bezpieki) mówił o zainicjowanym latem 1989 r. przeglądzie zawartości teczek: „Pamiętam, że w pierwszym etapie wszystkie materiały archiwalne były raczej odchudzane i usuwano z nich zbędne dokumenty, zachowując najistotniejsze. Na te czynności sporządzano protokoły zniszczeń z zaznaczeniem, jakie dokumenty z akt zniszczono, następnie taki protokół pozostawiano w aktach danych materiałów”¹⁹.

Proces pustoszenia archiwów we wszystkich pionach SB nabrał dynamiki w styczniu 1990 r., co było konsekwencją telekonferencji zorganizowanej 8 stycznia z przedstawicielami wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych, podczas której gen. dyw. Bogusław Stachura polecił: „Materiały archiwalne niszczyć zgodnie z wytycznymi – nieważne, że to się kiedyś przyda”. Dodatkowo gen. Majchrowski zarządził wyłączenie ze spraw operacyjnych materiałów uzyskanych od tajnych współpracowników, a szef SB płk doc. dr Jerzy Karpacz (jednocześnie poseł na Sejm RP z ramienia PZPR) nakazał odzyskać z organizacji partyjnych materiały operacyjne SB²⁰. Celem ostatnich zaleceń było oczywiście objęcie dokumentacji procederem niszczenia.

---

scie w RUSW (AIPN, 01255/1026, Oświadczenie inspektora Grupy VI RUSW w Opocznie ppor. Jerzego Stanka, 18 IV 1990 r., k. 364).

¹⁶ Pismo zastępcy naczelnika Wydziału XIII Biura „B” MSW płk. Stanisława Machnickiego w sprawie niszczenia materiałów archiwalnych dotyczących opozycji politycznej, 25 IX 1989 r. [w:] *Slużba Bezpieczeństwa wobec przemian politycznych w latach 1988–1990...*, s. 448.

¹⁷ AIPN, 01255/1026, Oświadczenie starszego inspektora Grupy IV RUSW w Opocznie st. chor. Piotra Zygmunta Jóźwika, 18 IV 1990 r., k. 361. Por. *ibidem*, Oświadczenie starszego inspektora Grupy III RUSW w Opocznie ppor. Jerzego Pawlika, 6 VI 1990 r., k. 427.

¹⁸ ASR w Piotrkowie Trybunalskim, II. K 676/93, t. 4, Protokół przesłuchania świadka Jana Gałwy, 17 X 1990 r., k. 874.

¹⁹ Podobnie jak w piotrkowskim WUSW pozostała dokumentacja przetrwała najwyżej do stycznia 1990 r., kiedy dokończono proces niszczenia akt SB (AIPN Gd, 493/2, Protokół przesłuchania świadka Ryszarda Berdysa, byłego zastępcy naczelnika Wydziału IV/SiA WUSW w Gdańsku, 11 III 1992 r., k. 21–22).

²⁰ R. Peterman, *Proces brakowania i niszczenia akt aparatu bezpieczeństwa państwa...*, s. 385. Radosław Peterman błędnie datuje przywołaną telekonferencję prowadzoną przez płk. Karpacza

Na początku stycznia 1990 r. została zorganizowana w Warszawie przez płk. Karpacza narada z zastępcami szefów WUSW ds. SB (z udziałem dyrektorów departamentów MSW: gen. Majchrowskiego, gen. Szczygła i gen. Sasina), podczas której przekazał on decyzję o likwidacji z dniem 15 stycznia referatów SB w rejonowych urzędach spraw wewnętrznych²¹. Wobec tego dzień po spotkaniu w stolicy ppłk Zająca spotkał się z naczelnikami wydziałów WUSW i zastępcami szefów RUSW ds. SB²². Nakazał on m.in. pracownikom Wydziału OKPP organizowanie wyjazdów w teren w celu weryfikacji materiałów wyłączonych w poszczególnych RUSW²³.

18 lub 19 stycznia 1990 r., po kolejnej telekonferencji, dwie narady – odpowiednio z naczelnikami wydziałów podległej jednostki oraz z zastępcami szefów RUSW ds. SB – przeprowadził szef piotrkowskiego WUSW płk Alojzy Perliceusz, nakazując m.in. wybrakowanie dokumentacji dotyczącej zalegalizowanej opozycji, materiałów z odpraw rocznych i kwartalnych, planów pracy oraz wytycznych i planów działania pionu IV²⁴.

W styczniu 1990 r. w Wydziale OKPP zakończono prowadzenie spraw operacyjnych (były składane w archiwum), jak również wybrakowano teczki osobowych źródeł informacji zawierające informacje o opozycji politycznej, wykorzystując do tego maszyny do cięcia papieru (tzw. sieczkarnie). Część teczek personalnych pozostawiono na stanie wydziału z zamiarem przekazania ich do Urzędu Ochrony Państwa²⁵.

---

na 9 I 1990 r. W rzeczywistości odbyła się ona dzień wcześniej, co potwierdza wykaz telekonferencji prowadzonych z Centralnego Stanowiska Kierowania MSW (AIPN, 01255/1026, Wykaz telekonferencji zorganizowanych w okresie 1 VI 1989 – 31 V 1990 r. z CSK MSW, 1 VI 1990 r., k. 78). Wątpliwości dotyczące tej kwestii podjął także S. Białek, *Brakowanie i niszczenie dokumentacji...*, s. 79.

²¹ AIPN, 01255/1026, Decyzja nr 01/90 szefa SB płk. Jerzego Karpacza w sprawie dalszych przekształceń organizacyjno-funkcjonalnych i kadrowych SB MSW, 2 I 1990 r., k. 69–71.

²² *Ibidem*, Oświadczenie zastępcy szefa WUSW ds. SB w Piotrkowie Trybunalskim ppłk. Jarosława Zająca, 8 VI 1990 r., k. 445–447.

²³ Ze względu na zmianę kierownictwa wydziału do wyjazdu nie doszło, a sprawę brakowania akt pozostawiono w gestii zastępców szefów RUSW ds. SB (*ibidem*, Uzupełnienie oświadczenia zastępcy naczelnika Wydziału OKPP WUSW w Piotrkowie Trybunalskim kpt. Jerzego Socika, 8 VI 1990 r., k. 184). Z kolei według innego oświadczenia, wbrew zakazowi ppłk. Zająca, dochodziło w RUSW do niszczenia materiałów bez wymaganej przez szefa piotrkowskiej bezpieki akceptacji ze strony naczelników odpowiedniego wydziału WUSW. Do sytuacji takiej miało dojść m.in. w pionie ochrony gospodarki (*ibidem*, Oświadczenie starszego specjalisty przy kierownictwie WUSW w Piotrkowie Trybunalskim płk. Stanisława Sadzińskiego w sprawie przebiegu brakowania materiałów w RUSW na terenie woj. piotrkowskiego, k. 198–200).

²⁴ *Ibidem*, Oświadczenie zastępcy szefa WUSW ds. SB w Piotrkowie Trybunalskim ppłk. Jarosława Zająca, 8 VI 1990 r., k. 448–449. Wspomniana przez Jarosława Zająca telekonferencja, prowadzona rzekomo „po dniu 15 I [19]90 [r.]” przez płk. Karpacza, nie figuruje w wykazie telekonferencji zorganizowanych w MSW – być może chodzi o naradę prowadzoną przez wiceministra spraw wewnętrznych gen. dyw. Lucjana Czubińskiego 17 I 1990 r. (*ibidem*, Wykaz telekonferencji zorganizowanych w okresie 1 VI 1989 – 31 V 1990 r. z CSK MSW, 1 VI 1990 r., k. 78–79).

²⁵ *Ibidem*, Uzupełnienie oświadczenia zastępcy naczelnika Wydziału OKPP WUSW w Piotrkowie Trybunalskim kpt. Jerzego Socika, 8 VI 1990 r., k. 185. Wykazy TW, którzy mieli być przekazani „na kontakt” Urzędu Ochrony Państwa, sporządzano też w innych pionach (*ibidem*, Oświad-

Zgodnie z treścią wyjaśnień składanych przez naczelnika WOG WUSW mjr. Jana Meszczyka nadzór nad przebiegiem akcji niszczenia materiałów pionu V w rejonowych urzędach spraw wewnętrznych sprawowali w styczniu 1990 r.: kpt. Jerzy Chodorek (Radomsko), mjr Marian Łubowski (Opoczno), kpt. Kazimierz Ligór (Tomaszów Mazowiecki), kpt. Henryk Smolarek (Bełchatów), chor. Henryk Gadecki (Piotrków Trybunalski)²⁶. Brakowano wówczas dzienniki korespondencyjne, teczki tajnych współpracowników nieprzydatnych do dalszej współpracy oraz „pozostałości dokumentów techniki operacyjnej”. Do wykorzystania operacyjnego zakwalifikowano 45 osobowych źródeł informacji²⁷. Funkcjonariusze bezpośrednio zaangażowani w niszczenie materiałów wskazywali na pośpiech w działaniu będący konsekwencją otrzymywanych codziennie poleceń z WUSW²⁸.

Stosowne decyzje dotyczące realizacji wytycznych napływających ze szczebla wojewódzkiego wydał na podstawie par. 17 zarządzenia nr 049/85 ministra spraw wewnętrznych z 7 lipca 1985 r. zastępca szefa RUSW ds. SB w Piotrkowie Trybunalskim ppłk Stanisław Smoczyński. Nakazał on zmianę „kwalifikacji wybranych materiałów na kategorię »BC«” – czyli określenie jej jako dokumentacji niearchiwalnej podlegającej zniszczeniu po utracie praktycznego znaczenia – oraz powołał komisję, która miała nadzorować przebieg całej akcji²⁹.

Po zniszczeniu przez poszczególnych funkcjonariuszy materiałów „we własnym zakresie” do Sekcji „C” Wydziału Zabezpieczenia Operacyjnego (od 16 grudnia 1989 r. – Wydziału „C”) WUSW przesyłano karty rejestracyjne E-16 z informacją o wybrakowaniu materiałów, zaś do sekretariatu zastępcy szefa WUSW ds. SB – sporządzony komisyjnie protokół. Około 35 teczek do dalszego prowadzenia trafiło do WOG WUSW, a jednateczka personalna i pracy TW – do Wydziału OKPP³⁰.

W Tomaszowie Mazowieckim na polecenie zastępcy szefa RUSW ds. SB został sporządzony wykaz sieci TW i spraw operacyjnych prowadzonych przez funkcyjona-

---

czenie kierownika Referatu Ochrony Gospodarki RUSW w Radomsku por. Stanisława Flaszki, 7 VI 1990 r., k. 349–350).

²⁶ *Ibidem*, Wyjaśnienie naczelnika WOG WUSW w Piotrkowie Trybunalskim mjr. Jana Meszczyka, [czerwiec 1990 r.] k. 203; *ibidem*, Oświadczenie inspektora RUSW w Opocznie st. chor. Krzysztofa Stulebłaka i inspektora Grupy V RUSW por. Ryszarda Padászyńskiego, 20 I 1990 r., k. 357–358; *ibidem*, Oświadczenie inspektora Grupy V RUSW por. Ryszarda Padászyńskiego, 6 VI 1990 r., k. 418–419.

²⁷ *Ibidem*, Uzupelnienie oświadczenia naczelnika WOG WUSW w Piotrkowie Trybunalskim mjr. Jana Meszczyka, 8 VI 1990 r., k. 207.

²⁸ *Ibidem*, Oświadczenie inspektora Grupy V RUSW por. Ryszarda Padászyńskiego, 6 VI 1990 r., k. 418–419.

²⁹ *Ibidem*, Decyzja nr 01/90 zastępcy szefa RUSW ds. SB w Piotrkowie Trybunalskim ppłk. Stanisława Smoczyńskiego w sprawie niszczenia materiałów SB w podległej jednostce, 22 I 1990 r., k. 236. Por. *ibidem*, Wniosek starszego inspektora Grupy IV RUSW w Opocznie st. chor. Piotra Zygmunta Józwicka do zastępcy szefa RUSW ds. SB w Opocznie por. Zenona Sekulskiego, 18 XII 1989 r., k. 355.

³⁰ *Ibidem*, Oświadczenie byłego zastępcy szefa RUSW ds. SB w Piotrkowie Trybunalskim ppłk. Stanisława Smoczyńskiego, 7 VI 1990 r., k. 230–234.

riuszy, na którego podstawie materiały kwalifikowano do zniszczenia lub przekazania pocztą specjalną do Sekcji „C” WZO WUSW w Piotrkowie Trybunalskim. Z teczek personalnych przekazanych do archiwum usuwano część dokumentacji (np. o stanie rodziny, skłonnościach TW), pozostawiając: kwestionariusz osobowy, charakterystykę osobowego źródła informacji, pokwitowania przyjmowania wynagrodzenia³¹.

W omawianym okresie do Wydziału II WUSW trafiły materiały operacyjne tego pionu z rejonowych urzędów spraw wewnętrznych³². Było to konsekwencją decyzji przekazanej naczelnikowi wydziału mjr. Gałwie przez wizytującego Piotrków Trybunalski pracownika Departamentu II MSW. Dostarczona dokumentacja, zakwalifikowana jako nieprzydatna do dalszej pracy operacyjnej, została w „w większości” zniszczona³³.

Zmieniająca się sytuacja polityczna zmuszała bezpiekę do szybkiego działania³⁴. Według przedstawionego powyżej schematu postępowali funkcjonariusze RUSW w Radomsku (materiały mielono lub palono), Bełchatowie i Opocznie (spalenie w piecu RUSW). Jako uzasadnienie akcji niszczenia teczek podawano wydawane przez kierownictwo MSW decyzje o przekształceniach organizacyjnych w resorcie, powszechne wówczas przypadki odmowy współpracy ze strony TW oraz obawę przed ujawnieniem zawartości archiwów bezpieki, do czego miało dojść w tym czasie w Czechosłowacji i Rumunii³⁵. Wśród funkcjonariuszy dostrzec można było pewne niezadowolenie: „Forma wcześniejszego brakowania materiałów na protokół, a potem spalenie pozostałości wraz z tym protokołem na polecenie n[aczelnik]ów wydziałów WUSW wywołała [...] szereg negatywnych komentarzy, gdyż uznawano podwójną pracę za co najmniej zbędną”³⁶. Autentycznym odczuciem była też pojawiająca się

³¹ *Ibidem*, Oświadczenie starszego inspektora analityka Wydziału SB RUSW w Tomaszowie Mazowieckim por. Józefa Grochowskiego, 6 VI 1990 r., k. 278. Por. *ibidem*, Oświadczenie starszego inspektora Sekcji V RUSW w Tomaszowie Mazowieckim por. Andrzeja Feferkorna, 8 VI 1990 r., k. 186–287; *ibidem*, Oświadczenie inspektora Grupy III RUSW w Tomaszowie Mazowieckim st. sierż. sztabowego Aleksandra Lasoty, k. 288–289. Proces ten przebiegał w analogiczny sposób w innych województwach (AIPN By, 076/97, Notatka służbowa kpt. Edwarda Deki, 2 I 1990 r., k. 20; *ibidem*, Notatka służbowa kpt. Edwarda Deki z narady służbowej prowadzonej przez naczelnika Wydziału SiA WUSW w Toruniu mjr. Henryka Misza, 15 I 1990 r., k. 18–19).

³² AIPN, 01255/1026, Oświadczenie inspektora Grupy III RUSW w Tomaszowie Mazowieckim st. sierż. sztabowego Aleksandra Lasoty, k. 288–289; *ibidem*, Oświadczenie starszego inspektora Grupy II RUSW w Opocznie por. Stanisława Deki, 24 I 1990 r., k. 363.

³³ *Ibidem*, Oświadczenie zastępcy szefa ds. SB w Piotrkowie Trybunalskim ppłk. Jarosława Zajęca, 8 VI 1990 r., k. 445.

³⁴ „Polecenia te zmieniały się szybko. Praktycznie nim zdołaliśmy wykonać jedno polecenie, trzeba było wykonywać już następne” (*ibidem*, Oświadczenie kierownika Referatu Ochrony Gospodarki RUSW w Radomsku por. Stanisława Flaszcy, 7 VI 1990 r., k. 350).

³⁵ *Ibidem*, Oświadczenie naczelnika Wydziału „C” WUSW w Piotrkowie Trybunalskim mjr. Adolfa Forsyia, 2 VI 1990 r., k. 97.

³⁶ *Ibidem*, Oświadczenie zastępcy szefa RUSW ds. SB w Opocznie por. Zenona Sekulskiego, 23 IV 1990 r., k. 412.

w rozmowach zainteresowanych obawa przed skutkami ujawnienia faktów inwigilacji środowisk solidarnościowych³⁷.

Wskazywania osób bezpośrednio odpowiedzialnych za wydanie decyzji o niszczeniu dokumentacji bezpieki unikali indagowani w tej kwestii piotrkowscy funkcjonariusze, którzy kilka miesięcy po wprowadzeniu w życie wspomnianych wytycznych ograniczali się na przykład do stwierdzeń: „Dokumenty dotyczące »Solidarności« i Kościoła zostały zniszczone zgodnie z poleceniem kierownictwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. W tej chwili nie jestem w stanie powiedzieć, kto konkretnie, ale najprawdopodobniej był to dyr. Departamentu III [gen. Krzysztof Majchrowski – S.P.], ale nie mam 100 proc. pewności”³⁸. Podkreślali także, że decyzje dotyczące niszczenia materiałów „wydawane były tylko w formie ustnej, tj. podczas narad, bezpośrednich kontaktów oraz w rozmowach telefonicznych, a nigdy w formie poleceń na piśmie”³⁹.

Informacje na temat działań prowadzonych przez funkcjonariuszy SB przedostały się do opinii publicznej w pierwszych tygodniach 1990 r. Już 19 stycznia Sejmowa Komisja Nadzwyczajna do Zbadania Działalności MSW opracowała dezyderat nr 1 z pytaniami dotyczącymi personalnej odpowiedzialności za wydanie decyzji o niszczeniu akt bezpieki⁴⁰. Tydzień później na łamach „Gazety Wyborczej” ukazał się pierwszy artykuł o bezprawnych działaniach funkcjonariuszy RUSW w Starachowicach, a natychmiastową odpowiedzią posłów Obywatelskiego Klubu Parlamentarnego był apel o zabezpieczenie pozostałej dokumentacji.

30 stycznia na konferencji prasowej dyrektor Centralnego Archiwum MSW płk Kazimierz Piotrowski oświadczył, że brakowanie materiałów następowało zgodnie z zapisami ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z 14 lipca 1983 r.

³⁷ *Ibidem*, Oświadczenie inspektora Grupy V RUSW w Opocznie por. Ryszarda Padaszyńskiego, 6 VI 1990 r., k. 419.

³⁸ *Ibidem*, Oświadczenie zastępcy naczelnika Wydziału OKPP WUSW w Piotrkowie Trybunalskim kpt. Jerzego Socika, 2 VI 1990 r., k. 179–181. Pełniący wówczas funkcję naczelnika wydziału kpt. Jan Kwieciński nie potrafił wskazać osób odpowiedzialnych za wydanie tych decyzji, stwierdził jednocześnie, że po 31 I 1990 r. „żaden dokument nie został zniszczony” (*ibidem*, Oświadczenie naczelnika Wydziału OKPP WUSW w Piotrkowie Trybunalskim kpt. Jana Kwiecińskiego, [czerwiec 1990 r.], k. 176–178; *ibidem*, Oświadczenie zastępcy naczelnika WOG WUSW w Piotrkowie Trybunalskim mjr. Mariana Łubowskiego, 2 VI 1990 r., k. 219–220).

³⁹ *Ibidem*, Oświadczenie inspektora Grupy III RUSW w Opocznie st. sierż. Ryszarda Skalskiego, 6 VI 1990 r., k. 423. Według jednego z funkcjonariuszy unikano też szczegółowych rozmów telefonicznych, zapowiadając w nich przyjazd do RUSW funkcjonariusza WUSW z dalszymi wytycznymi: „W styczniu telefonicznie kontaktowałem się z ppłk. A[leksandrem] Chorążym w sprawie działalności w zakresie dokumentów b. pionu IV. Ppłk Chorąży powiedział, że przyjedzie do mnie ppor. Edmund Wodecki i przekaże mi wytyczne, których telefonicznie nie można przekazać, »bo to rozmowa nie na telefon«” (*ibidem*, Oświadczenie starszego inspektora Grupy IV RUSW w Opocznie st. chor. Piotra Zygmunta Jóźwika, 6 VI 1990 r., k. 431).

⁴⁰ AIPN, 1585/17 041, Dezyderat nr 1 Komisji Nadzwyczajnej do Zbadania Działalności Ministerstwa Spraw Wewnętrznych do ministra spraw wewnętrznych gen. broni Czesława Kiszczaka i prokuratora generalnego Rzeczypospolitej Polskiej Józefa Żyty, 19 I 1990 r., k. 3.

oraz zarządzeń ministra spraw wewnętrznych: z 8 lipca 1985 r. w sprawie organizacji i zasad postępowania z materiałami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych, z 21 stycznia 1985 r. w sprawie wykazów rodzajów wiadomości stanowiących tajemnicę państwową i służbową w resorcie spraw wewnętrznych oraz z 21 kwietnia 1987 r. w sprawie szczegółowych zasad i sposobu postępowania w resorcie spraw wewnętrznych z wiadomościami stanowiącymi tajemnicę państwową i służbową⁴¹. Jednocześnie potwierdził fakt niszczenia akt pionu IV oraz materiałów dotyczących opozycji politycznej, które „nie mają historycznego znaczenia”⁴².

31 stycznia 1990 r. minister Kiszczał wydał decyzję „w sprawie zakazu niszczenia dokumentów w resorcie spraw wewnętrznych”. Odpowiedzialność za przestrzeganie zakazu spoczywała na kierownictwie jednostek terenowych, a z decyzją zostali zapoznani wszyscy funkcjonariusze⁴³. W prasie nadal jednak pojawiały się informacje na temat kolejnych przypadków bezprawnych działań⁴⁴.

Niezależnie od opisanego powyżej proceduru „odchudzania teczek” w piotrkowskim WUSW niszczone materiały archiwalne już po zakazie wprowadzonym przez Kiszczał. 2 lutego 1990 r. ujawniony został przez przewodniczącego Regionalnej Komisji Wykonawczej NSZZ „Solidarność” w Piotrkowie Trybunalskim Władysława Raitera fakt palenia dokumentów w siedzibie RUSW przy ul. Sienkiewicza 12 w Piotrkowie Trybunalskim. Na miejsce przybył m.in. poseł OKP Ryszard Brzuzy, który w rozmowie

⁴¹ AIPN, 1585/17 721, Informacja zastępcy szefa Służby Zabezpieczenia Operacyjnego MSW płk. Zbigniewa Jabłońskiego na temat konferencji prasowej zorganizowanej w związku z publikacjami prasowymi poświęconymi niszczeniu materiałów MSW, 31 I 1990 r., k. 1–3. Podczas spotkania z dziennikarzami płk Piotrowski oświadczył: „W archiwum MSW nie ma dokumentów wytworzonych przez poszczególne ogniwa NSZZ »Solidarność«. Materiały »Solidarności« zakwestionowane 13 XII 1981 r. w siedzibach związku zostały przekazane na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z 15 X 1982 r. i decyzji podsekretarza stanu w MSW z lutego 1983 r. do dyspozycji Zarządów ds. Majątku Związków Zawodowych przy wojewodach” (*ibidem*, Informacja wprowadzająca, przekazana dziennikarzom uczestniczącym w konferencji prasowej zorganizowanej w związku z publikacjami prasowymi poświęconymi niszczeniu materiałów MSW, 30 I 1990 r., k. 4–7).

⁴² *Ibidem*, k. 7; por. AIPN, 1585/17 387, Odpowiedź podsekretarza stanu MSW gen. bryg. Zbigniewa Pudysza na zapytanie posła OKP Edmunda Krasowskiego, 19 II 1990 r., k. 4–5. Zob. W. Pasek, *SB zaciera ślady*, „Gazeta Wyborcza”, 26 I 1990, s. 1; B. Białek, *SB się pali...*, „Gazeta Wyborcza”, 30 I 1990, s. 3; J. Jachowicz, *Palenie w majestacie prawa*, „Gazeta Wyborcza”, 31 I 1990, s. 1.

⁴³ Decyzja ministra spraw wewnętrznych gen. broni Czesława Kiszczał w sprawie zakazu niszczenia dokumentacji wytworzonej przez SB, 31 I 1990 r. [w:] *Służba Bezpieczeństwa wobec przemian politycznych w latach 1988–1990...*, s. 559; Rozkaz zastępcy szefa WUSW ds. SB w Piotrkowie Trybunalskim ppłk. Jarosława Zająca w sprawie niszczenia materiałów operacyjnych i archiwalnych wytworzonych przez SB, 1 II 1990 r. [w:] *Służba Bezpieczeństwa wobec przemian politycznych w latach 1988–1990...*, s. 560. Podobna decyzja wydawana była w pozostałych WUSW na terenie kraju (AIPN By, 080/395, Decyzja p.o. szefa WUSW we Włocławku płk. Wacława Świdorskiego, 2 II 1990 r., k. 56; J. Jachowicz, *Palenie wzbронione*, „Gazeta Wyborcza”, 1 II 1990, s. 1).

⁴⁴ W Myszkowskich Zakładach Papierniczych zniszczone zostały m.in. materiały KW PZPR i WUSW w Częstochowie (J. Jachowicz, *MSW – nie tak!*, *Gazeta Wyborcza*, 9 II 1990, s. 3).

z szefem WUSW płk. Alojzym Perliceuszem zażądał wyjaśnień i zabezpieczenia materiałów dowodowych⁴⁵. O wydarzeniach przy ul. Sienkiewicza została telefonicznie poinformowana także posłanka OKP Teresa Zalewska, która upoważniła Raitera i pracownika Biura Poselsko-Senatorskiego OKP Rafała Majdę do zebrania bliższych informacji na temat zacierania śladów działalności SB w Piotrkowie Trybunalskim. Działania te miały poprzedzić interwencję poselską⁴⁶. 6 lutego Zalewska poinformowała o zaistniałej sytuacji ministra Kiszczaka, wnosząc o osobiste wyjaśnienie sprawy⁴⁷.

Zgodnie z wyjaśnieniami udzielonymi działaczom piotrkowskiej „Solidarności” przez szefa WUSW zniszczono jedynie „zbędną dokumentację dawnej PZPR” oraz zlikwidowanego Wydziału Polityczno-Wychowawczego. Podobne wnioski sformułowano w wyniku dochodzenia przeprowadzonego od 2 do 14 lutego 1990 r. przez Wydział Dochodzeniowo-Śledczy WUSW – na polecenie naczelnika Wydziału Szkolenia i Wychowania kpt. Ludwika Leksińskiego (zajmował stanowisko faktycznie od połowy grudnia 1989 r., zaś formalnie – od 1 lutego 1990 r.) miały być spalone materiały podlegające mu pionu. 15 lutego zostało wszczęte postępowanie dyscyplinarne wobec Leksińskiego i jego podwładnych, lecz szybko je umorzono⁴⁸. 28 lutego płk Perliceusz skierował do dyrektora Departamentu Kadr MSW wraz z aktami postępowania wniosek o odwołanie Leksińskiego z zajmowanego stanowiska⁴⁹. Rozkazem personalnym z 15 marca został on przekazany do dyspozycji szefa WUSW⁵⁰.

⁴⁵ S. 58/07/Zk, t. 3, Postanowienie prokuratora Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Łodzi Jacka Kozłowskiego o odmowie wszczęcia śledztwa, 9 X 2007 r., k. 427.

⁴⁶ Upoważnienie poseł Teresy Zalewskiej dla Władysława Raitera i Rafała Majdy do podjęcia wstępnych działań wyjaśniających kwestię niszczenia materiałów wytworzonych przez SB na terenie RUSW w Piotrkowie Trybunalskim, 2 II 1990 r., b.p. (zbiory prywatne T. Zalewskiej).

⁴⁷ Według informacji zebranych przez Władysława Raitera 1 II 1990 r. wieczorem i w godzinach przedpołudniowych następnego dnia spalono „duże ilości dokumentów” (osiem worków), a fakt ten został potwierdzony w obecności płk. Alojzego Perliceusza (List posłanki OKP Teresy Zalewskiej do ministra spraw wewnętrznych gen. broni Czesława Kiszczaka, 6 II 1990 r., b.p., zbiory prywatne T. Zalewskiej).

⁴⁸ AIPN Łd, 610/1, Sprawozdanie z postępowania dyscyplinarnego dotyczącego palenia dokumentów służbowych w dniu 2 II 1990 r. sygnowane przez naczelnika Wydziału Dochodzeniowo-Śledczego WUSW w Piotrkowie Trybunalskim ppłk. Władysława Żuberka, k. 68.

⁴⁹ Por. Meldunek dzienny szefa WUSW w Piotrkowie Trybunalskim płk. Alojzego Perliceusza do Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych, 2 II 1990 r. [w:] *Służba Bezpieczeństwa wobec przemian politycznych w latach 1988–1990...*, s. 568; Decyzja szefa WUSW w Piotrkowie Trybunalskim płk. Alojzego Perliceusza o wyciągnięciu konsekwencji dyscyplinarnych wobec funkcjonariuszy odpowiedzialnych za niszczenie materiałów archiwalnych SB, 26 III 1990 r. [w:] *Służba Bezpieczeństwa wobec przemian politycznych w latach 1988–1990...*, s. 593; AIPN, 1585/17 041, Pismo szefa WUSW w Piotrkowie Trybunalskim płk. Alojzego Perliceusza do szefa SB płk. Jerzego Karpacza, 3 II 1990 r., k. 4–5; *ibidem*, Pismo szefa WUSW w Piotrkowie Trybunalskim płk. Alojzego Perliceusza do szefa Służby Zabezpieczenia Operacyjnego MSW gen. bryg. Stefana Stochaja, 15 II 1990 r., k. 21–22; *ibidem*, Pismo szefa Służby Zabezpieczenia Operacyjnego MSW gen. bryg. Stefana Stochaja do ministra spraw wewnętrznych gen. broni Czesława Kiszczaka, 20 II 1990 r., k. 29–30.

⁵⁰ AIPN Łd, 610/1, Rozkaz personalny nr 01188 dyrektora Departamentu Kadr MSW płk. Tadeusza Borkowskiego, 15 III 1990 r., k. 69.

Równocześnie z działaniami prowadzonymi drogą służbową próby wyjaśnienia kwestii bezprawnego niszczenia materiałów archiwalnych podejmowała posłanka Zalewska. 16 lutego w towarzystwie szefowej Biura Poselsko-Senatorskiego OKP w Piotrkowie Trybunalskim mecenas Ewy Juszek-Pałubskiej złożyła wizytę w WUSW, gdzie zapoznała się z wynikami dochodzenia prowadzonego na polecenie płk. Perliceusza. Następnie po bezpośredniej rozmowie telefonicznej z gen. Kiszczakiem zrezygnowała z pisemnej odpowiedzi na jej pismo z 6 lutego. Nie zgodziła się jednak – pomimo nacisków szefa WUSW – na wycofanie wspomnianej korespondencji, uznając sprawę za niewyjaśnioną i wymagającą prowadzenia dalszego postępowania⁵¹.

W następstwie przekazania przez Zalewską informacji do Biura Interwencji Senatu do podjęcia „energicznych i stanowczych działań” wezwana została Prokuratura Rejonowa w Piotrkowie Trybunalskim, która zdecydowała się na interwencję w tzw. trybie prokuratorskiej kontroli przestrzegania prawa⁵². Jak ustalono, materiały zostały spalone na podstawie zarządzenia nr 049/85 ministra spraw wewnętrznych oraz pisma zastępcy dyrektora Departamentu Szkolenia i Wychowania MSW z 12 stycznia 1990 r. dotyczącego postępowania z dokumentacją byłego Zarządu Polityczno-Wychowawczego MSW.

Palenia dokumentów dokonywali funkcjonariusze Wydziału Szkolenia i Wychowania: kpt. Adam Suchorski, por. Andrzej Król i por. Zdzisław Klauz⁵³. Dodatkowo sekretarz Komitetu Zakładowego PZPR piotrkowskiego WUSW mjr Zdzisław Lis zniszczył 1 lutego 1990 r. na polecenie Komitetu Wojewódzkiego materiały partyjne niepodlegające archiwizacji według zasad obowiązujących w resorcie spraw wewnętrznych⁵⁴. Jak ustaliła prokuratura, decyzja ministra Kiszczaka dotarła do funkcjonariuszy Wydziału Szkolenia i Wychowania 1 lutego między godz. 12.00 a 13.00, a kpt. Leksiński ograniczył się do jej parafowania w sekretariacie wydziału, nie wywiązując się tym samym z obowiązku niezwłocznego zapoznania z jej treścią podległych funkcjonariuszy. Powinność ta została dopełniona dopiero 2 lutego 1990 r. około godz. 14.00, już po zakończeniu palenia dokumentów⁵⁵.

⁵¹ Do wizyty Teresy Zalewskiej i Ewy Juszek-Pałubskiej w piotrkowskim WUSW doszło w wyniku telefonicznej „uprzejmej prośby” złożonej przez płk. Perliceusza, formalnie deklarującego chęć wyjaśnienia kwestii niszczenia 1–2 II 1990 r. materiałów archiwalnych. Szef WUSW usiłował przedstawić sprawę jako pozbawiony większej wagi incydent, okazując przebywającej w siedzibie urzędu posłance pozostałości nadpalonych dokumentów proveniencji partyjnej. Rozmowę próbował sprowadzić do prezentacji działań SB w zmieniających się warunkach społeczno-politycznych (m.in. Wydziału Paszportów) i konsekwentnie unikał dyskusji na tematy związane z inwigilacją opozycji solidarnościowej (Relacja T. Zalewskiej, 27 IX 2012 r., nagranie w zbiorach autora).

⁵² Pismo Biura Interwencji Senatu RP do Prokuratury Rejonowej w Piotrkowie Trybunalskim, 23 II 1990 r., b.p. (zbiory prywatne T. Zalewskiej).

⁵³ Pismo prokuratora PR w Piotrkowie Trybunalskim Adama Staniszewskiego do Biura Interwencji Senatu RP, 4 III 1990 r., k. 1–2 (zbiory prywatne T. Zalewskiej).

⁵⁴ Zob. też: AIPN Łd, 610/1, Protokół przesłuchania świadka Zdzisława Lisa, 21 XII 1990 r., k. 93.

⁵⁵ *Ibidem*, Protokół przesłuchania świadka Zdzisława Klauza, 15 III 1990 r., k. 3.

Ukarań winnych domagała się także posłanka Zalewska, która w piśmie do ministra Kiszczaka wniosowała o wyciągnięcie konsekwencji służbowych nie tylko wobec kpt. Leksińskiego, ale też wobec jego przełożonych, w tym szefa piotrkowskiego WUSW⁵⁶. W udzielonej parlamentarzystce odpowiedzi minister spraw wewnętrznych potwierdził „ewidentne naruszenie” zakazu z 31 stycznia 1990 r., uznając jednocześnie zniszczone materiały za „bezwartościowe”, a tym samym niekwalifikujące się do przekazania do archiwum WUSW. Dodatkowo winnymi zdarzenia, prócz naczelnika wydziału, uznano funkcjonariuszy dokonujących aktu spalania dokumentacji, jak również dyżurnego obiektu [*sic!*] przy ul. Sienkiewicza 12, który nie przerwał działań podwładnych kpt. Leksińskiego⁵⁷.

Na polecenie Departamentu Postępowania Karnego Prokuratury Generalnej w Warszawie śledztwo w sprawie niszczenia po 31 stycznia 1990 r. materiałów Wydziału Szkolenia i Wychowania WUSW – na podstawie art. 268 kodeksu karnego („Kto niszczy, uszkadza, ukrywa lub usuwa dokument, którym nie ma prawa wyłącznie rozporządzać, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”) – prowadziła od 14 marca 1990 r. także piotrkowska Prokuratura Wojewódzka⁵⁸. Jak zeznali funkcjonariusze zaangażowani bezpośrednio w niszczenie dokumentów, 2 lutego 1990 r. poinformowali oni kpt. Leksińskiego (znał już treść zarządzenia gen. Kiszczaka z 31 stycznia tego roku) o kontynuowaniu palenia dokumentów, na co przełożony nie zareagował przekazaniem treści zakazu⁵⁹. Prokuratura otrzymała na potrzeby prowadzonego śledztwa dowody rzeczowe w postaci siedmiu kopert i kartonu z nadpaloną dokumentacją⁶⁰. Dopiero 5 kwietnia 1990 r. został przesłuchany kpt. Leksiński, przebywający wcześniej na urlopie wypoczynkowym⁶¹. Wyjaśniał, że zniszczono przede wszystkim dokumen-

⁵⁶ Podstawą ukarania płk. Perliceusza miała być decyzja o przeniesieniu kpt. Leksińskiego na inne stanowisko kierownicze, co było sprzeczne z dezyderatem nr 2 Sejmowej Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych z 29 XII 1989 r. w sprawie zakazu zatrudniania byłych funkcjonariuszy SB na stanowiskach kierowniczych w milicji (Pismo posłanki OKP Teresy Zalewskiej do ministra spraw wewnętrznych gen. broni Czesława Kiszczaka, 28 II 1990 r., b.p., zbiory prywatne T. Zalewskiej). Leksiński został przeniesiony 9 IV 1990 r. na stanowisko kierownika sekcji na wolnym etacie zastępcy naczelnika Wydziału Ochrony Gospodarki (AIPN Łd, 0104/233, Akta osobowe Ludwika Leksińskiego, k. 25).

⁵⁷ Pismo ministra spraw wewnętrznych do poseł Teresy Zalewskiej, sygnowane przez podsekretarza stanu MSW gen. bryg. Zbigniewa Pudysza, 20 III 1990 r., b.p. (zbiory prywatne T. Zalewskiej).

⁵⁸ AIPN Łd, 610/1, Pismo dyrektora Departamentu Postępowania Karnego PG Warszawie prokuratora dr. Stanisława Wyciszczaka do prokuratora PW w Piotrkowie Trybunalskim Zygmunta Zbicińskiego, 10 III 1990 r., k. 1; *ibidem*, Postanowienie prokuratora PW w Piotrkowie Trybunalskim Wojciecha Długosza o wszczęciu śledztwa (sygn. akt: Ds. 8/90), 14 III 1990 r., k. 2.

⁵⁹ *Ibidem*, Protokół przesłuchania świadka Zdzisława Klauza, 15 III 1990 r., k. 4; *ibidem*, Protokół przesłuchania świadka Adama Suchockiego, 19 III 1990 r., k. 6–7; *ibidem*, Protokół przesłuchania świadka Andrzeja Króla, 19 III 1990 r., k. 8–9.

⁶⁰ *Ibidem*, Pismo naczelnika Wydziału Dochodzeniowo-Śledczego WUSW w Piotrkowie Trybunalskim ppłk. Władysława Żuberka do PW w Piotrkowie Trybunalskim, 16 III 1990 r., k. 10.

⁶¹ *Ibidem*, Notatka służbowa prokuratora PW w Piotrkowie Trybunalskim Wojciecha Długosza, 15 III 1990 r., k. 5.

ty jawne o kategorii archiwalnej „B-2” (tj. przechowywane czasowo, w tym wypadku przez dwa lata), a jednym z głównych powodów ich brakowania miały być trudności lokalowe, z jakimi borykał się Wydział Szkolenia i Wychowania. Oficer przyznał, że nie odwołał polecenia spalania dokumentów, mimo że znał już treść decyzji ministra Kiszczaka z 31 stycznia, gdyż „do spalania pozostały dokumenty nic nieznaczące, jak wyniki strzelań, protokoły egzaminów itp.”⁶². Zeznania te nie są jednak wiarygodne, ponieważ – jak wynika z materiałów postępowania dyscyplinarnego prowadzonego przez Wydział Dochodzeniowo-Śledczy WUSW – wśród niszczonej dokumentacji znajdowały się również materiały tajne, m.in. decyzja szefa WUSW w Piotrkowie Trybunalskim o wprowadzeniu stanu podwyższonej gotowości⁶³. Śledztwo zostało jednak umorzone z „braku cech przestępstwa”, a jak stwierdzono w uzasadnieniu, „materiały, które zostały spalone, nie stanowią dokumentów w rozumieniu art. 120 par. 13 kk⁶⁴. Jeżeli materiały te można w ogóle nazwać dokumentami, to należały one do kategorii »BC« oraz »B«, a więc takich, które podlegają zniszczeniu we własnym zakresie przez odpowiednich funkcjonariuszy”⁶⁵.

Uzasadnienie to zostało ocenione jako „niezrozumiałe” przez Biuro Interwencji Senatu, żądające dalszych wyjaśnień od pierwszego zastępcy prokuratora generalnego Aleksandra Herzoga i wszczęcia śledztwa w związku z popełnieniem przestępstwa określonego w art. 268 kodeksu karnego. „Uważamy za niewłaściwe od początku – argumentowano – ograniczenie działań do postępowania wyjaśniającego, które nie jest przewidziane w procedurze karnej na takie sytuacje, natomiast opóźnia właściwy tok działań procesowych i prowadzić może do utraty lub zatarcia dowodów”⁶⁶.

W świetle ukazanych w niniejszych tekście wydarzeń niewiarygodnie brzmiało wyjaśnienie gen. Kiszczaka, że „w resorcie spraw wewnętrznych nie zarządzono i nie przeprowadzono akcji masowego niszczenia akt operacyjnych, jak to zostało sformułowane w dezyderacie Komisji Nadzwyczajnej do Zbadania Działalności MSW, zaś

⁶² *Ibidem*, Protokół przesłuchania świadka Ludwika Leksińskiego, 5 IV 1990 r., k. 14–15.

⁶³ *Ibidem*, Protokół oględzin spalonych dokumentów sporządzony przez naczelnika Wydziału Dochodzeniowo-Śledczego WUSW w Piotrkowie Trybunalskim ppłk. Władysława Żuberka, 2 II 1990 r., k. 21–23; *ibidem*, Sprawozdanie z czynności wyjaśniającej w sprawie palenia dokumentów na terenie RUSW w Piotrkowie Trybunalskim sporządzone przez funkcjonariusza Wydziału Dochodzeniowo-Śledczego WUSW w Piotrkowie Trybunalskim kpt. Zbigniewa Marczewskiego, 12 II 1990 r., k. 47.

⁶⁴ „Dokument jest to każdy przedmiot, z którym jest związane określone prawo albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mogącej mieć znaczenie prawne” (*Kodeks karny oraz ustawa o szczególnej odpowiedzialności karnej. Stan prawny na dzień 1 lipca 1985 r.*, Warszawa 1985, s. 30).

⁶⁵ AIPN Łd, 610/1, Postanowienie prokuratora PW w Piotrkowie Trybunalskim Wojciecha Długosza o umorzeniu śledztwa prowadzonego w sprawie niszczenia dokumentów w WUSW w Piotrkowie Trybunalskim (Ds. 8/90), 17 IV 1990 r., k. 71–73.

⁶⁶ Pismo zastępcy dyrektora Biura Interwencji Senatu Stanisława Włodarza do pierwszego zastępcy prokuratora generalnego Aleksandra Herzoga, 20 VI 1990 r., b.p. (zbiory prywatne T. Zalewskiej).

odnotowane przypadki odmiennego postępowania w tym zakresie były przedmiotem szczegółowych wyjaśnień⁶⁷. Podobne zapewnienia składał dyrektor Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych płk Czesław Żmuda⁶⁸. Słowom tym przeczyły bowiem wypowiedzi funkcjonariuszy niższego szczebla, podkreślających zasięg proceduru: „My działaliśmy w dobrej wierze, w przekonaniu, że działamy w interesie społecznym. Brakowaliśmy materiały przez nas wytworzone, które w obecnej rzeczywistości nie miały wartości operacyjnej, procesowej ani też archiwalnej. Niszczenie materiałów było publiczną tajemnicą nagłaśnianą w środkach masowego przekazu. Jeżeli było zatem nieprawidłowe, to centrala MSW winna ten proces przerwać na początku, a nie czekać do lutego 1990 r., aż proces likwidacji zostanie zakończony⁶⁹”.

Trudno ocenić prawdziwość słów szefa piotrkowskiego WUSW płk. Alojzego Perliceusza, który 26 lutego 1990 r. w rozmowie z naczelnikiem Wydziału Inspekcji ppłk. Janem Rzeźniczakiem miał stwierdzić, że spalenie materiałów w rejonowych urzędach spraw wewnętrznych pozostawało faktem bez większego znaczenia ze względu na posiadanie przez niego w formie mikrofilmów kopii wszystkich wybrakowanych dokumentów⁷⁰. Ppłk Rzeźniczak wnioskował też o wstrzymanie podpisywania kart obiegowych zastępców szefów RUSW ds. SB, co miało zapobiec uniknięciu przez nich odpowiedzialności po odejściu ze służby w resorcie⁷¹. Świadomy popełnionych nieprawidłowości szef WUSW w kolejnej rozmowie z naczelnikiem Wydziału Inspekcji (5 kwietnia 1990 r.) możliwość jego dalszej pracy w piotrkowskiej jednostce uzależnił od znalezienia sposobu, „jak wyjść z tej sprawy⁷²”. Naciski stosował również ppłk Zajac, domagając się „złagodzenia protokołu poprzez skreślenie fragmentu o odpowiedzialności karnej⁷³”. Należy podkreślić, że według oceny naczelnika

⁶⁷ AIPN Łd, 052/83, Odpowiedź ministra spraw wewnętrznych gen. broni Czesława Kiszczaaka na pismo prokuratora generalnego RP Józefa Żyty z 5 II 1990 r. w sprawie dezyderatu nr 1 Komisji Nadzwyczajnej do Zbadania Działalności Ministerstwa Spraw Wewnętrznych uchwalonego 19 I 1990 r., sygnowana przez podsekretarza stanu MSW gen. bryg. Zbigniewa Pudysza, 22 II 1990 r., k. 41. Identyczny wydzźwięk miały inne oświadczenia gen. Kiszczaaka twierdzące, że „odosobnione przypadki, które były przedmiotem szczegółowych wyjaśnień, stanowiły przyczynę powstania pogłoski o masowym niszczeniu dokumentów” (AIPN, 1585/17 387, Pismo ministra spraw wewnętrznych gen. broni Czesława Kiszczaaka do marszałka Sejmu RP Mikołaja Kozakiewicza, sygnowane przez podsekretarza stanu MSW gen. bryg. Zbigniewa Pudysza, 23 II 1990 r., k. 3–4).

⁶⁸ AIPN, 1585/18 157, Odpowiedź dyrektora Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych płk. Czesława Żmudy na pismo dyrektora Gabinetu Prokuratora Generalnego RP Ludomira Andresa, 2 III 1990 r., k. 9–10.

⁶⁹ AIPN, 01255/1026, Oświadczenie zastępcy szefa RUSW ds. SB w Opocznie por. Zenona Sekulskiego, 23 IV 1990 r., k. 414.

⁷⁰ Według relacji ppłk. Rzeźniczaka „szef oświadczył, że całą sprawę odpowiednio ustawi, a o dokumenty SB możemy się nie martwić, bo on ma wszystkie fotokopie tego, co spalono” (*ibidem*, Oświadczenie naczelnika Wydziału Inspekcji WUSW w Piotrkowie Trybunalskim ppłk. Jana Rzeźniczaka, przekazane naczelnikowi Wydziału Dochodzeniowo-Śledczego WUSW w Piotrkowie Trybunalskim ppłk. Władysławowi Zuberkowi, 19 IV 1990 r., k. 85).

⁷¹ *Ibidem*, k. 85–86.

⁷² *Ibidem*, k. 86.

⁷³ *Ibidem*, k. 88.

Wydziału „C” WUSW w Piotrkowie Trybunalskim mjr. Adolfa Forysia na przełomie lat 1989 i 1990 zniszczonych zostało około 2/3 materiałów nieposiadających w jego ocenie wartości historycznej⁷⁴.

Zabezpieczeniem dokumentacji wytworzonej przez MSW i podległe jednostki miała zająć się powołana na wniosek ministra edukacji narodowej prof. Henryka Samsonowicza Komisja ds. Zbiorów Archiwalnych MSW (tzw. komisja Michnika), działająca od 12 kwietnia do 27 czerwca 1990 r. Wynikiem jej działań było wyłącznie niespełna dwustronicowe sprawozdanie niezawierające informacji, do jakich dokumentów mieli dostęp jej członkowie, ani danych na temat sporządzenia ewentualnych kopii lub odpisów⁷⁵.

23 kwietnia 1990 r. wniosek o wszczęcie postępowania przygotowawczego w związku z niszczeniem w woj. piotrkowskim dokumentów w jednostkach podległych MSW złożył poseł Ryszard Brzuzy⁷⁶. Organy ścigania zwróciły się do szefa WUSW z żądaniem udostępnienia materiałów ilustrujących proceder, co pozwoliło potwierdzić zniszczenie w styczniu 1990 r. materiałów operacyjnych w rejonowych urzędach spraw wewnętrznych⁷⁷. 16 maja 1990 r. pierwszy zastępca prokuratora generalnego Aleksander Herzog zwrócił się z wnioskiem do wiceministra spraw wewnętrznych Krzysztofa Kozłowskiego o przeprowadzenie postępowania wyjaśniającego w sprawie zniszczenia materiałów operacyjnych w piotrkowskim WUSW⁷⁸. Postępowanie to, prowadzone w dniach 1–2 i 6–8 czerwca, zostało wszczęte na polecenie zastępcy szefa Urzędu Ochrony Państwa Andrzeja Milczanowskiego przez Biuro Śledcze MSW⁷⁹. Większość składających wyjaśnienia funkcjonariuszy SB przebywała już na emeryturze lub pracowała w policji, co w znacznym stopniu utrudniało prowadzenie działań mających doprowadzić do wskazania osób odpowiedzialnych za niszczenie

⁷⁴ *Ibidem*, Oświadczenie emerytowanego naczelnika Wydziału „C” WUSW w Piotrkowie Trybunalskim mjr. Adolfa Forysia, 2 VI 1990 r., k. 96–99.

⁷⁵ W składzie komisji znaleźli się: Adam Michnik, Andrzej Ajnenkiel, Bogdan Kroll, Jerzy Holzer. Członkowie komisji mieli dostęp do materiałów opatrzonych klauzulą „tajne specjalnego znaczenia” i korzystali z archiwaliów poza procedurami obowiązującymi w MSW (ASR w Piotrkowie Trybunalskim, II. K 676/93, t. 2, Sprawozdanie i wnioski Komisji ds. Zbiorów Archiwalnych MSW, 27 VI 1990 r., k. 382–383; M. Grocki [J. Trznadel], *Konfidenci są wśród nas...*, Warszawa 1993, s. 14; J. Jachowicz, *Zeszli do piwnic MSW*, „Gazeta Wyborcza”, 13–16 IV 1990, s. 2).

⁷⁶ ASR w Piotrkowie Trybunalskim, II. K 676/93, t. 13, Wniosek posła Ryszarda Brzuzego do PW w Piotrkowie Trybunalskim o wszczęcie postępowania przygotowawczego, 23 IV 1990 r., k. 201.

⁷⁷ *Ibidem*, Pismo pierwszego zastępcy prokuratora generalnego Aleksandra Herzoga do posła OKP Ryszarda Brzuzego, 16 V 1990 r., k. 202.

⁷⁸ AIPN, 01255/1026, Pismo pierwszego zastępcy prokuratora generalnego Aleksandra Herzoga do wiceministra spraw wewnętrznych Krzysztofa Kozłowskiego, 16 V 1990 r., k. 480.

⁷⁹ *Ibidem*, Pismo zastępcy szefa Urzędu Ochrony Państwa Andrzeja Milczanowskiego do dyrektora Biura Śledczego MSW płk. Wiktora Fonfary, 25 V 1990 r., k. 479. Z ramienia Wydziału II Biura Śledczego MSW w skład komisji prowadzącej postępowanie sprawdzające w Piotrkowie Trybunalskim weszli: mjr Józef Flakiewicz (przewodniczący), kpt. Jan Antonowicz, por. Edmund Czerniakiewicz i kpt. Adam Krupa.

dokumentacji – w przypadku zastępcy szefa RUSW ds. SB w Bełchatowie doszło nawet do odmowy składania zeznań⁸⁰.

Według poczynionych ustaleń proces niszczenia dokumentów operacyjnych zbiegł się z harmonogramem przekształceń strukturalnych SB rozpoczętych w sierpniu 1989 r. wraz z wydaniem przez ministra Kiszcza zarządzenia nr 075/89. W sprawozdaniu wyjaśniającym ustalono, że „dyspozycje i polecenia wydawane na telekonferencjach i naradach nie były [...] utrwalane, np. w postaci stenogramów czy też nagrań magnetofonowych, które należałoby zachować. Nie były też z reguły formułowane precyzyjnie, jeżeli chodzi o zakres i sposób ich wykonania, a tym samym stwarzały możliwości pewnej dowolności co do ich realizacji przez poszczególne jednostki i ich funkcjonariuszy”. Powszechne było również nadawanie dokumentom kategorii archiwalnej „BC”, co pozwalało na ich natychmiastowe brakowanie po wykorzystaniu.

Trudną kwestią jest określenie skali spustoszeń w zasobach archiwalnych centrali i jednostek podległych MSW dokonanych w latach 1989–1990⁸¹. W woj. piotrkowskim od września 1989 r. zniszczono m.in. około czterystu TEOK i TEOP, pochodzących zarówno z tamtejszego WUSW, jak i podległych mu struktur rejonowych. Proces „odchudzania” został zakończony w grudniu 1989 r., a wkrótce rozpoczął się kolejny etap zniszczeń, przeprowadzony w drugiej połowie stycznia 1990 r., kiedy zniszczono również protokoły brakowania sporządzane jesienią poprzedniego roku. We wnioskach sformułowanych po zakończeniu dochodzenia prowadzonego przez Biuro Śledcze MSW znalazła się opinia, że obawy ujawnienia sieci agenturalnej SB „znajdowały realne uzasadnienie”, a ponadto mogłoby dojść do naruszenia tajemnicy państwowej⁸². Zaskakująco brzmiało również stwierdzenie: „W toku postępowania nie przeprowadzono rozmów z b. szefem WUSW w Piotrkowie Trybunalskim, b. dyrekto-

⁸⁰ *Ibidem*, Sprawozdanie z postępowania wyjaśniającego dotyczącego niszczenia dokumentów w WUSW w Piotrkowie Trybunalskim i podległych RUSW opracowane w Biurze Śledczym MSW, 12 VI 1990 r., k. 457.

⁸¹ Według Radosława Petermana spośród materiałów WUSW w Łodzi zachowało się 13 proc. akt tajnych współpracowników, 18 proc. spraw operacyjnych, 39 proc. spraw śledczych i 2 proc. spraw obiektowych (*idem*, „Rozkaz – zniszczyć!”..., s. 114. Zagadnienie to omawia również Marek Jasiński (*idem*, *Teczki osobowych źródeł informacji i ich stan zachowania w zasobie archiwalnym Oddziału IPN w Łodzi [w:] W kregu „teczek”. Z badań nad zasobem i funkcjami archiwum Instytutu Pamięci Narodowej*, red. J. Bednarek, P. Perzyna, Łódź–Toruń 2006, s. 326–345). Autorzy przywołanych opracowań, opisując proces pustoszenia archiwów SB, nie wzięli pod uwagę następstw wynikających z „odchudzania” teczek. Dodatkowo w 1990 r. zniszczonych zostało ponad 80 tys. kart z kartoteki ogólnoinformacyjnej Biura „C” MSW, a wiosną tego roku przygotowano do zniszczenia 470 tys. kart, z których po uporządkowaniu utworzono tzw. kartotekę odtworzeniową. Ogólnie w latach 1987–1990 liczba kart w kartotece ogólnoinformacyjnej zmniejszyła się z 3,1 do 2,5 mln (M. Grocki [J. Trznadel], *Konfidenty są wśród nas...*, s. 24–27; K. Ostrowska, M. Żuławnik, *Niszczenie kartotek Biura „C” MSW w latach 1989–1990*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2011, t. 4, s. 235–250).

⁸² AIPN, 01255/1026, Sprawozdanie z postępowania wyjaśniającego dotyczącego niszczenia dokumentów w WUSW w Piotrkowie Trybunalskim i podległych RUSW opracowane w Biurze Śledczym MSW, 12 VI 1990 r., k. 463.

rami departamentów operacyjnych SB i szefami b. Służby Bezpieczeństwa z uwagi na charakter pełnionej przez te osoby funkcji i wyjaśnienie mechanizmu niszczenia dokumentacji w WUSW w Piotrkowie Trybunalskim [*sic!*]⁸³. Jednocześnie pracownicy biura sporządzający sprawozdanie uznali, że niszczenie dokumentów było niezgodne z zapisami zarządzenia nr 049/85 ministra spraw wewnętrznych ze względu na nieuzasadnione zmiany kategorii archiwalnej, „nieprzekazywanie do archiwum materiałów operacyjnych zarejestrowanych w ewidencji operacyjnej, nieuzasadnione niszczenie niektórych dokumentów, tzw. korespondencji ogólnej, np. dzienników korespondencyjnych”. Co więcej, kolejne decyzje wydawane w MSW oceniono nie jako nakaz, a jedynie sugestią brakowania dokumentacji. Trafna wydaje się jedynie konstatacja, że „zasady postępowania z dokumentami operacyjnymi określane podczas telekonferencji i narad MSW dotyczyły nie tylko Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Piotrkowie Trybunalskim, lecz także pozostałych województw”⁸⁴.

W notatce służbowej przekazanej przez Andrzeja Milczanowskiego premierowi Tadeuszowi Mazowieckiemu, wiceministrowi Kozłowskiemu i prokuratorowi Herzogowi znalazły się ponadto stwierdzenia o niszczeniu „części dokumentów [...] poza wszelką ewidencją” oraz wnioski o odpowiedzialności „osób z kierownictwa MSW”. Jednocześnie zastępca szefa UOP ocenił, że „problematyczną jest kwestia odpowiedzialności funkcjonariuszy jednostek terenowych resortu spraw wewnętrznych, bowiem wykonywali oni polecenia przełożonych”. Z kolei „kwestia odpowiedzialności służbowej osób z kierownictwa MSW (wiceministra gen. H. Dankowskiego, płk. J. Karpacza) pozostaje w ścisłym związku z ich odpowiedzialnością polityczną”, lecz podjęcie decyzji w tej kwestii pozostawało „poza kompetencjami szefa Urzędu Ochrony Państwa”⁸⁵.

Wobec osób zaangażowanych w niszczenie materiałów SB nie wyciągnięto jednak żadnych konsekwencji – uznano, że proces ten nastąpił przed wydaniem przez gen. Kiszczaka decyzji w sprawie zakazu niszczenia dokumentów w resorcie spraw wewnętrznych. Było to zgodne z oczekiwaniami także funkcjonariuszy SB z woj. piotrkowskiego, którzy w oświadczeniach sporządzanych w 1990 r. powszechnie zaśniali się brakiem pamięci, unikali podawania nazwisk funkcjonariuszy WUSW obecnych na kolejnych naradach, minimalizowali swą rolę w procedurze niszczenia materiałów, powołując się na wytyczne wydawane na wyższych szczeblach hierarchii ministerialnej i wojewódzkiej. Stwierdzali również, że odtworzenie wydarzeń jest utrudnione ze względu na obowiązujący w resorcie zakaz nagrywania przebiegu telekonferencji.

Wiarygodność przedstawionych oświadczeń funkcjonariuszy piotrkowskiej bezpieki, choć pozwalają one w dużym stopniu odtworzyć mechanizm zacierania śla-

---

⁸³ *Ibidem*, k. 465.

⁸⁴ *Ibidem*, k. 466.

⁸⁵ *Ibidem*, Notatka służbowa zastępcy szefa Urzędu Ochrony Państwa Andrzeja Milczanowskiego, 15 VI 1990 r., k. 473–476. Por. J. Ordyński, *Na polecenie wysokich dygnitarzy resortu SB spaliła archiwa*, „Rzeczpospolita”, 16–17 VI 1990.

dów ich działalności, podważa notatka kpt. Andrzeja Kucharskiego z Departamentu OKPP⁸⁶ w sprawie działań pionu III: „W zakresie tej działalności polecenia wydawał gen. Krzysztof Majchrowski. Zdecydowana większość niszczonej dokumentacji posiadała dużą wartość operacyjną, poznawczą i historyczną. Niszczono dokumenty będące jedynymi zapisami wydarzeń z punktu widzenia działań operacyjnych resortu spraw wewnętrznych. W chwili obecnej udokumentowana wiedza operacyjna o obiektach i zagadnieniach będących w dotychczasowym zainteresowaniu SB jest cząstkowa i sprowadza się do wyselekcjonowanych archiwaliów”. Dodatkową okolicznością obciążającą był fakt niszczenia dokumentacji funduszu operacyjnego, co uniemożliwiło odtworzenie struktury wydatków SB, oraz „zjawisko rozdysponowania przez D[epartament] OKPP mieszkań konspiracyjnych do prywatnych celów”, o którym był na bieżąco informowany przez kpt. Kucharskiego płk Karpacz⁸⁷.

Umorzenie w kwietniu 1990 r. przez piotrkowską Prokuraturę Wojewódzką śledztwa w sprawie niszczenia materiałów SB nie spowodowało zakończenia działań organów ścigania – zostało ono podjęte ponownie 28 listopada 1990 r. Jak uzasadniano: „Umorzenie śledztwa było wynikiem przyjęcia błędnego poglądu prawnego, że takie przedmioty jak prawo jazdy, książeczka wojskowa czy też wezwanie do odbycia kary pozbawienia wolności nie są dokumentami w rozumieniu art. 120 par. 13 kk⁸⁸. 18 grudnia prokuratura przedstawiła Leksińskiemu zarzut naruszenia art. 246 par. 1 kk, tj. przekroczenia uprawnień służbowych⁸⁹. 31 grudnia 1990 r. akt oskarżenia został przekazany do II Wydziału Karnego Sądu Rejonowego w Piotrkowie Trybunalskim. Podczas rozprawy Leksiński zaprzeczył, by o niszczeniu dokumentów w dniach 1–2 lutego 1990 r. wiedział szef WUSW⁹⁰. Sąd wyrokiem z 19 lutego 1991 r. uznał oskarżonego winnym zarzucanego mu czynu i skazał go na rok pozbawienia wol-

---

⁸⁶ Andrzej Kucharski (ur. 1952), kapitan, od maja 1976 r. mł. referent Sekcji I Wydziału IX Zarządu Łączności MSW, od grudnia 1976 r. kurier poczty specjalnej Sekcji II Wydziału IX Zarządu Łączności MSW, od października 1979 r. student WSO w Szczytnie, od czerwca 1982 r. mł. inspektor Wydziału V Biura do Walki z Przystępczością Gospodarczą KG MO, od kwietnia 1984 r. inspektor Wydziału V Biura do Walki z Przystępczością Gospodarczą KG MO, oddelegowany służbowo do ZSRS (16 VII – 6 VIII 1985), od stycznia 1986 r. starszy inspektor Wydziału VIII Departamentu III MSW; od listopada 1989 r. st. inspektor Wydziału IV Departamentu Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa. Zwolniony ze służby 31 VII 1990 r. (AIPN, 0604/1757, t. 1–2, Akta osobowe Andrzeja Kucharskiego).

⁸⁷ AIPN, 01255/1026, Notatka służbowa kpt. Andrzeja Kucharskiego dla zastępcy szefa Urzędu Ochrony Państwa Andrzeja Milczanowskiego, 20 VI 1990 r., k. 477.

⁸⁸ AIPN Łd, 610/1, Postanowienie prokuratora PW w Piotrkowie Trybunalskim Mirosława Orskiego o wznowieniu umorzonego śledztwa w sprawie niszczenia materiałów Służby Bezpieczeństwa w Wojewódzkim Urzędzie Spraw Wewnętrznych w Piotrkowie Trybunalskim (Ds. 27/90), 28 XI 1990 r., k. 76.

⁸⁹ „Funkcjonariusz publiczny, który przekraczając swe uprawnienia lub nie dopełniając obowiązku, działa na szkodę dobra społecznego lub jednostki, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 5” (*Kodeks karny...*, s. 55).

⁹⁰ AIPN Łd, 610/1, Protokół rozprawy głównej przed SR w Piotrkowie Trybunalskim w sprawie przeciwko Ludwikowi Leksińskiemu, 19 II 1990 r., k. 110.

ności⁹¹. W uzasadnieniu sąd argumentował, iż „nie można dać wiary wyjaśnieniom oskarżonego, że niszczone były tylko akta wybrakowane. Przeciwno takiemu stwierdzeniu przemawia fakt wydelegowania do palenia akt samych oficerów. Należy więc przyjąć, że niszczone były akta, których istnienie oskarżony chciał ukryć. Tak jedynie można wytłumaczyć polecenie palenia akt wbrew zakazowi ministra spraw wewnętrznych”⁹². Ponadto sąd uznał, że zniszczona dokumentacja mogła mieć znaczenie historyczne i stanowić materiał poglądowy do badań nad specyfiką działań Służby Bezpieczeństwa⁹³. We wniesionej rewizji obrońca skazanego argumentował, że w związku z „głęboko politycznym” wydzwiekiem sprawy wymagała ona ponownego rozpatrzenia przez sąd II instancji. Co warte podkreślenia, za „wyjątkowe rzetelne i dokładne” uznane zostało śledztwo prokuratury umorzony w kwietniu 1990 r., którego wznowienie adwokat Leksińskiego uznał za niezrozumiałe, ignorując przy tym fakt zmiany kwalifikacji popełnionego czynu oraz nazywając „całkowitym absurdem” zarzut niszczenia „z polecenia oskarżonego akt byłej SB”⁹⁴. Należy podkreślić, że formalnie kpt. Leksiński – jako naczelnik Wydziału Szkolenia i Wychowania – rzeczywiście nie podlegał zastępcy szefa WUSW ds. SB, jednak decyzja ministra Kiszczaka z 31 stycznia 1990 r. dotyczyła wszystkich dokumentów wytworzonych w jednostkach podległych resortowi spraw wewnętrznych. Ostatecznie IV Wydział Karny Odwoławczy Sądu Wojewódzkiego w Piotrkowie Trybunalskim 18 czerwca 1991 r. zawiesił wykonanie kary na dwuletni okres próby. Uznał przy tym za prawidłową kwalifikację czynu przyjętą przez SR, godząc się na zawieszenie kary ze względu na „dystans czasowy od zdarzenia i wygaśnięcie emocji” oraz zainicjowanie procesu niszczenia akt przez kierownictwo MSW⁹⁵.

Niezależnie od czynności podejmowanych przez piotrkowską prokuraturę i sąd Ministerstwo Sprawiedliwości w czerwcu 1990 r. – po analizie materiałów postępowania wyjaśniającego prowadzonego na wniosek UOP – postanowiło wszcząć śledztwo w sprawie „przekroczenia w okresie od sierpnia 1989 do lutego 1990 r. w Warszawie uprawnień przez odpowiedzialnych funkcjonariuszy MSW, którzy podjęli decyzję zniszczenia dokumentów urzędowych, działając w ten sposób na szkodę dobra społecznego”⁹⁶. W materiale dowodowym znalazły się m.in. zapisy magnetofonowe i sporządzone na ich podstawie stenogramy telekonferencji organizowanych przez kierownictwo

⁹¹ *Ibidem*, Wyrok SR w Piotrkowie Trybunalskim w sprawie przeciwko Ludwikowi Leksińskiemu, 19 II 1991 r., k. 115.

⁹² *Ibidem*, Uzasadnienie wyroku SR w Piotrkowie Trybunalskim w sprawie przeciwko Ludwikowi Leksińskiemu, 19 II 1991 r., k. 120.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ *Ibidem*, Rewizja mecenasa Ilony Nowakowskiej-Góry od wyroku SR w Piotrkowie Trybunalskim w sprawie przeciwko Ludwikowi Leksińskiemu, 19 II 1990 r., k. 122.

⁹⁵ *Ibidem*, Uzasadnienie wyroku SW w Piotrkowie Trybunalskim w sprawie przeciwko Ludwikowi Leksińskiemu, 18 VI 1991 r., k. 143.

⁹⁶ ASR w Piotrkowie Trybunalskim, II. K 676/93, t. 2, Postanowienie prokuratora Ministerstwa Sprawiedliwości Kazimierza Radomskiego o wszczęciu śledztwa w związku z podejrzeniem popełnienia przestępstwa z art. 246 par. 1 kk, 19 VI 1990 r., k. 307.

MSW w sierpniu i wrześniu 1989 r. Do Prokuratury Generalnej trafiła także przytoczona powyżej notatka kpt. Kucharskiego, który w zeznaniach złożonych 24 lipca 1990 r. potwierdził niszczenie dokumentacji operacyjnej⁹⁷. Funkcjonariusz nie tylko powtórzył informacje o prowadzonym od września 1989 r. „oczyszczaniu szaf ze staroci”, ale dodał, że „materiał zniszczony zawierał dane dotyczące całości zdarzeń, zakulisowych działań, procesów, jakie zaszły, oddziaływania określonych osób, inspiracje, oceny, prognozy itp. Tych wszystkich informacji nie będzie można już odtworzyć”. Zgodnie z jego przypuszczeniami w celu całkowitego zatarcia śladów prowadzonego w MSW proceduru wybrakowane zostały także protokoły zniszczenia dokumentów⁹⁸.

Zebrany materiał stał się podstawą do przedstawienia zarzutów emerytowanym generałom: Dankowskiemu⁹⁹, Majchrowskiemu¹⁰⁰ i Szczygłowi¹⁰¹. Jednym z elementów prowadzonego śledztwa był „wątek piotrkowski”¹⁰². W charakterze świadków ponownie przesłuchiwano funkcjonariuszy tamtejszego WUSW i podległych mu jednostek terenowych. Zeznania złożone w toku postępowania wyjaśniającego podtrzymał Jan Rzeźniczak, który ponownie mówił o masowym niszczeniu materiałów w rejonowych urzędach („nie było i nie ma SB w rejonach, tak dokładnie zostały zniszczone wszelkie dokumenty”)¹⁰³. Według byłego naczelnika Wydziału Inspekcji WUSW

⁹⁷ *Ibidem*, Pismo zastępcy szefa Urzędu Ochrony Państwa Andrzeja Milczanowskiego do pierwszego zastępcy prokuratora generalnego RP Aleksandra Herzoga, 22 VI 1990 r., k. 347.

⁹⁸ *Ibidem*, Protokół przesłuchania świadka Andrzeja Kucharskiego, 24 VII 1990 r., k. 350–351.

⁹⁹ *Ibidem*, t. 4, Postanowienie o postawieniu zarzutów Henrykowi Dankowskiemu, 10 X 1990 r., k. 782.

¹⁰⁰ *Ibidem*, Postanowienie o postawieniu zarzutów Krzysztofowi Majchrowskiemu, 28 IX 1990 r., k. 795.

¹⁰¹ *Ibidem*, t. 2, Postanowienie o postawieniu zarzutów Tadeuszowi Szczygłowi, 14 IX 1990 r., k. 422; *ibidem*, Uzasadnienie postanowienia o przedstawieniu zarzutów Tadeuszowi Szczygłowi, 17 IX 1990 r., k. 427.

¹⁰² W ramach jednego postępowania prowadzonego przez prokuratora Ministerstwa Sprawiedliwości Kazimierza Radomskiego (sygn. akt II Ds. 28/90) badane były kwestie niszczenia materiałów operacyjnych: Wydziału III Departamentu III MSW, WUSW w Białymstoku (m.in. dotyczących ks. Stanisława Suchowolca), Wydziału IV WUSW w Bielsku-Białej (m.in. dotyczących zacieraania śladów inwigilacji ks. Adolfa Chojnackiego), WUSW w Poznaniu. Dołączono także akta postępowania prowadzonego przez Prokuraturę Wojewódzką w Kielcach w związku z niszczeniem przez funkcjonariuszy RUSW w Starachowicach dokumentacji SB (sygn. akt II Ds. 4/90).

¹⁰³ *Ibidem*, t. 2, Protokół przesłuchania świadka Jana Rzeźniczaka, byłego naczelnika Wydziału Inspekcji WUSW w Piotrkowie Trybunalskim, 24 IX 1990 r., k. 474. Słowa Rzeźniczaka znajdują potwierdzenie w zeznaniach innych funkcjonariuszy: „Zniszczone zostały wszystkie dokumenty, jakie były w SB w Radomsku, a które wcześniej nie zostały przekazane do Piotrkowa” (*ibidem*, t. 6, Protokół przesłuchania świadka Henryka Siedleckiego, byłego inspektora Grupy III RUSW w Radomsku, k. 135–136). O zniszczeniu materiałów SB w RUSW, wbrew zapisom zarządzenia 049/85 ministra spraw wewnętrznych, mówił także kpt. Grzegorz Kucharski, podkreślający brakowanie dzienników korespondencyjnych, oraz Bogdan Kołaciński z Wydziału Inspekcji WUSW (*ibidem*, t. 2, Protokół przesłuchania świadka Grzegorza Kucharskiego, byłego naczelnika Wydziału Ogólnego WUSW w Piotrkowie Trybunalskim, 24 IX 1990 r., k. 475–476; *ibidem*, Protokół przesłuchania świadka Bogdana Kołacińskiego, byłego starszego inspektora Zespołu ds. Służby Bezpieczeństwa Wydziału Inspekcji WUSW w Piotrkowie Trybunalskim, 25 IX 1990 r., k. 482–483).

„naczelnicy wydziałów SB w WUSW otrzymywali od swych przełożonych dyrektorów departamentów z MSW pisma polecające niszczyć dokumenty i odesłać z powrotem do departamentu ten dokument wraz z pismem potwierdzającym zniszczenie dokumentacji”¹⁰⁴. Informował również o nieudolnych próbach odtwarzania wybrakowanych protokołów zniszczenia – fałszerstwo było niemożliwe, gdyż antydatowanym na styczeń 1990 r. dokumentom nadawano liczbę dziennika wskazującą na wytworzenie zestawień w kwietniu tego roku. Za bezprawne uznał też działania prowadzące do nadawania materiałom świadczącym o tajnej współpracy z SB kategorii archiwalnej „BC”. Dodatkowo zarzucił płk. Perliceuszowi i ppłk. Zajęcowi ukrywanie przed funkcjonariuszami RUSW decyzji szefa SB płk. Karpacza z 2 stycznia 1990 r. o rozwiązaniu struktur bezpieki w rejonach¹⁰⁵.

Prowadzenie zorganizowanego, koordynowanego przez jednostki nadrzędne procesu likwidacji śladów działalności bezpieki potwierdził były zastępca szefa RUSW ds. SB w Opocznie Zenon Sekulski, powołując się zarówno na decyzje przekazywane przez kierownictwo piotrkowskiego WUSW, jak i polecenia wydawane podczas telekonferencji z udziałem m.in. gen. Dankowskiego i gen. Szczygła. Sekulski mówił o panującym chaosie i pośpiechu: „Nie wiadomo było, jak będzie najlepiej, czy spieszyć się i niszczyć wszystko po kolei, czy też zwlekać i pisać na wszystko protokoły. Wszyscy w całym kraju wiedzieli w końcu roku 1989, że SB niszczy materiały operacyjne. Jestem pewien, że centrala trzymała cały czas rękę na tej działalności i kontrolowała jej przebieg. Dlaczego nikt z centrali nie podjął decyzji wstrzymania tych prac, kiedy one trwały w pełnym toku, a decyzja o zakazie niszczenia akt zapadła dopiero wtedy, jak już nic nie było? Wykluczam, by na pomysł niszczenia dokumentacji wpadło równocześnie pięćdziesięciu szefów WUSW oraz kilkuset naczelników wydziałów i szefów RUSW w całym kraju. Przypominam sobie, że w lutym 1990 r. była przeprowadzana kontrola i kontrolujący zwracali uwagę na to, czy były protokoły, a nie interesowali się tym, czy akcja ta trwa”¹⁰⁶. Przyznał również, że wielu funkcjonariuszy, sporządzając oświadczenia na potrzeby dochodzenia Biura Śledczego MSW, pisało zgodnie z otrzymaną sugestią o podjęciu decyzji o niszczeniu materiałów „wobec zaistnienia realnego i bezpośredniego zagrożenia ujawnienia tych dokumentów przez osoby nieupoważnione”¹⁰⁷.

O przekazaniu 4 września 1989 r. przez gen. Majchrowskiego wytycznych na temat „odchudzenia” teczek i usunięcia z nich materiałów dotyczących „Solidarności” mówił były zastępca naczelnika Wydziału III WUSW w Piotrkowie Trybunalskim

---

¹⁰⁴ *Ibidem*, Protokół przesłuchania świadka Jana Rzeźniczaka, byłego naczelnika Wydziału Inspekcji WUSW w Piotrkowie Trybunalskim, 24 IX 1990 r., k. 474v.

¹⁰⁵ *Ibidem*, k. 474.

¹⁰⁶ *Ibidem*, Protokół przesłuchania świadka Zenona Sekulskiego, byłego zastępcy szefa RUSW ds. SB w Opocznie, 26 IX 1990 r., k. 491.

¹⁰⁷ *Ibidem*.

Jerzy Socik. Jak zeznał, „nie było żadnych ograniczeń, czy i jaka dokumentacja ma pozostać, rozumiałem tę wypowiedź jednoznacznie, że idzie o wszystkie dokumenty”¹⁰⁸. Powyższe polecenie (także w odniesieniu do innych pionów operacyjnych) zostało sformułowane raz jeszcze podczas narady prowadzonej 19 stycznia 1990 r. przez płk. Perliceusza, a wytyczne „były bardzo precyzyjne i nie było [żadnych] wątpliwości” – „należało przejrzeć dokumentację operacyjną od 1980 roku odnoszącą się do działalności opozycyjnej aktualnie zalegalizowanej, tj. »Solidarności«. Dotyczyło to dokumentów z techniki operacyjnej, PP¹⁰⁹, PT¹¹⁰, »B«, »W«¹¹¹, [obejmowało] referaty z odpraw rocznych i kwartalnych, wytyczne i plany operacyjne”¹¹².

Należy podkreślić, że według zeznań naczelnika Wydziału SiA Aleksandra Chorążego „praca nad brakowaniem dokumentacji operacyjnej trwała w zasadzie do końca [...] służby, czyli prawie ostatnich dni lipca 1990 r.”¹¹³. Funkcjonariusze przyznawali, że zdawali sobie sprawę z łamania obowiązujących przepisów dotyczących przechowywania dokumentacji, argumentując przy tym, że podejmowanie działań niezgodnych z prawem było konsekwencją braku możliwości odmowy wykonania (najczęściej ustnych) poleceń przełożonych¹¹⁴.

O prowadzeniu działań sprzecznych z zapisami rozporządzenia 049/85 mówił zastępca szefa RUSW ds. SB w Tomaszowie Mazowieckim mjr Włodzimierz Więtczak, który powoływał się na ustalenia z naczelnikiem WZO piotrkowskiego WUSW mjr. Adolfem Forsysiem¹¹⁵. Z kolei były naczelnik Wydziału V RUSW w Bełchatowie kpt. Henryk Smolarek zeznał, że niezgodne z prawem przypadki niszczenia dokumentacji tajnych współpracowników były konsekwencją poleceń wydawanych przez mjr. Meszczyka, płk. Perliceusza i ppłk. Zająca oraz wynikało z obawy przed ujawnieniem personaliów agentury wykorzystywanej przez SB¹¹⁶.

Większość przesłuchiwanym świadków przyjęła jednak strategię zaprzeczania faktowi niszczenia materiałów SB. Były szef WUSW płk Perliceusz zeznał, że nie

¹⁰⁸ *Ibidem*, Protokół przesłuchania świadka Jerzego Socika, byłego zastępcy naczelnika Wydziału III WUSW w Piotrkowie Trybunalskim, 26 IX 1990 r., k. 494.

¹⁰⁹ PP – podsłuch pokojowy.

¹¹⁰ PT – podsłuch telefoniczny.

¹¹¹ „W” – operacyjna kontrola (perlustracja) korespondencji.

¹¹² ASR w Piotrkowie Trybunalskim, II. K 676/93, t. 4, Protokół przesłuchania świadka Aleksandra Chorążego, byłego naczelnika Wydziału SiA WUSW w Piotrkowie Trybunalskim, 27 IX 1990 r., k. 768.

¹¹³ *Ibidem*.

¹¹⁴ *Ibidem*, Protokół przesłuchania świadka Edmunda Wodeckiego, byłego starszego inspektora Wydziału SiA WUSW w Piotrkowie Trybunalskim, 27 IX 1990 r., k. 770.

¹¹⁵ *Ibidem*, t. 2, Protokół przesłuchania świadka Włodzimierza Więczonego, byłego szefa RUSW ds. SB w Tomaszowie Mazowieckim, 25 IX 1990 r., k. 485.

¹¹⁶ *Ibidem*, Protokół przesłuchania świadka Henryka Smolarka, byłego naczelnika Wydziału V RUSW w Bełchatowie, 25 IX 1990 r., k. 486–487. Jak twierdzili niektórzy przesłuchiwani, „tajni współpracownicy przychodzili do SB i zgodnie z wcześniejszą umową upewniali się, że ich dane nie będą opublikowane” (*ibidem*, t. 6, Protokół przesłuchania świadka Jerzego Chodorka, byłego starszego inspektora WOG WUSW w Piotrkowie Trybunalskim, 2 III 1992 r., k. 145–146).

otrzymał żadnych pisemnych poleceń dotyczących tej kwestii (w odpowiedzi okazano mu pismo gen. Szczygła z września 1989 r.), jak również przekonywał, że dyrektywy takie nie były formułowane podczas telekonferencji – jego zdaniem dopuszczono jedynie „odchudzenie” teczek zawierających „zbędne materiały”¹¹⁷. Zastępca szefa WUSW ds. SB ppłk Zajac przyznał, że nakazano usuwać ślady inwigilacji członków NSZZ „Solidarność”, a wątek ten „przewijał się” jako istotny „nie tylko na jednej telekonferencji”. Zaprzeczył jednak, jakoby niszczone dokumentację o wartości historycznej i operacyjnej¹¹⁸.

Z kolei mjr Jan Meszczyk stwierdził, że brakowanie dokumentacji było konsekwencją prośb podległych mu funkcjonariuszy [*sic!*] „o wyjednanie w kierownictwie decyzji zniszczenia materiałów operacyjnych dotyczących tajnych współpracowników”. Co więcej, Meszczyk zeznał o podjęciu rzekomo samodzielnej – bez konsultacji z przełożonymi – decyzji o brakowaniu nieprzydatnych materiałów organizacyjnych. Następnie zaś odwołał fragment zeznań dotyczący tej kwestii i stwierdził, że nakazał przekazanie ich do archiwum¹¹⁹. Zaprzeczał, by kiedykolwiek zetknął się z decyzją dyrektora Departamentu V MSW gen. Sasina (lub jego zastępców) nakazującą niszczenie materiałów operacyjnych, choć jednocześnie przyznał, że decyzja taka była wydana w odniesieniu do „marginalnych tematów”, do których zaliczył zagadnienia związane z NSZZ „Solidarność”¹²⁰.

Podobne zeznania złożył były naczelnik Wydziału OKPP piotrkowskiego WUSW Stanisław Sadziński, który podważył prawdziwość słów funkcjonariuszy z RUSW w Opocznie obciążających go odpowiedzialnością za koordynowanie akcji niszczenia dokumentacji dotyczącej NSZZ „Solidarność” w jednostkach rejonowych¹²¹.

Funkcjonariusze ponownie minimalizowali swoją rolę („byłem tylko trybem”), zasłaniając się niepamięcią, koniecznością wykonywania poleceń przełożonych i brakiem świadomości prowadzenia działań niezgodnych z prawem¹²². Uwagę zwracają

¹¹⁷ *Ibidem*, t. 4, Protokół przesłuchania świadka Alojzego Perliceusza, byłego szefa WUSW w Piotrkowie Trybunalskim, 27 IX 1990 r., k. 771.

¹¹⁸ *Ibidem*, Protokół przesłuchania świadka Jarosława Zajacę, byłego zastępcy szefa WUSW ds. SB w Piotrkowie Trybunalskim, 28 IX 1990 r., k. 773.

¹¹⁹ *Ibidem*, t. 2, Protokół przesłuchania świadka Jana Meszczyka, byłego naczelnika WOG WUSW w Piotrkowie Trybunalskim, 24 IX 1990 r., k. 478.

¹²⁰ *Ibidem*, k. 479. O braku pisemnych decyzji dotyczących niszczenia materiałów wytworzonych przez pionierów operacyjnych SB (poza pionem IV) mówił także były naczelnik Wydziału „C” WUSW w Piotrkowie Trybunalskim, zdaniem którego ich brak wynikał z obawy kierownictwa MSW przed wyciągnięciem konsekwencji za podjęcie działań niezgodnych z prawem (*ibidem*, t. 4, Protokół przesłuchania świadka Adolfa Forsysia, byłego naczelnika Wydziału „C” WUSW w Piotrkowie Trybunalskim, 17 X 1990 r., k. 876).

¹²¹ *Ibidem*, t. 2, Protokół przesłuchania świadka Stanisława Sadzińskiego, byłego naczelnika Wydziału OKPP WUSW w Piotrkowie Trybunalskim, 26 IX 1990 r., k. 497.

¹²² *Ibidem*, t. 6, Protokół przesłuchania świadka Zdzisława Libusza, byłego zastępcy naczelnika Wydziału SiA WUSW w Piotrkowie Trybunalskim, 20 I 1992 r., k. 79–80; *ibidem*, Protokół przesłuchania świadka Elżbiety Feferkorn, byłej sekretarki maszynistki RUSW w Tomaszowie Mazowieckim, 20 I 1992 r., k. 85–86; *ibidem*, Protokół przesłuchania świadka Zbigniewa Wróblewskiego, byłego inspektora Wydziału VI RUSW w Bełchatowie, 20 I 1992 r., k. 88;

niemal jednakowo brzmiące zeznania funkcjonariuszy RUSW w Tomaszowie Mazowieckim, którzy zaprzeczali, by w ogóle wiedzieli o procederze niszczenia akt („nie widziałem i nie słyszałem – nawet w rozmowach prywatnych”), twierdząc, że prowadzoną przez siebie dokumentację przekazali do sekretariatu zastępcy szefa RUSW ds. SB, w związku z czym nie wiedzieli, co się z nią później stało¹²³.

Zgromadzony materiał dowodowy stał się podstawą do sformułowania – na podstawie art. 246 par. 1 kk z 1969 r. – aktu oskarżenia zawierającego zarzut zniszczenia materiałów operacyjnych dotyczących Kościoła katolickiego, opozycji politycznej i „innych organizacji istniejących w społeczeństwie polskim”, co doprowadziło „do likwidacji materiału archiwalnego o istotnym znaczeniu historycznym, naukowym i poznawczym”, wpłynęło „na utrudnienie prowadzonych czynności badawczych i postępowań przygotowawczych” i spowodowało wyrządzenie „nieodwracalnej szkody dobru społecznemu”¹²⁴. Jako sąd właściwy do rozpatrzenia przedmiotowej sprawy wskazano Sąd Rejonowy w Łodzi, choć wcześniej sprawa miała być rozpatrywana przez SR dla Warszawy-Mokotowa¹²⁵.

Oskarżeni protestowali przeciwko zamieszczaniu w prasie pełnych danych osobowych, nazywając tę praktykę „reliktem okresu komunistycznego” i porównując swą sytuację do osób sądzonych w okresie stalinowskim, wnioskowali o prowadzenie sprawy przy drzwiach zamkniętych oraz domagali się wyciągnięcia konsekwencji prawnych wobec osób odpowiedzialnych za udostępnienie przedstawicielom środków masowego przekazu informacji o przebiegu postępowania przygotowawczego¹²⁶.

Już 27 marca łódzki sąd podjął decyzję o zwróceniu sprawy do PW w Warszawie w celu uzupełnienia materiału dowodowego – przesłuchano m.in. członków komisji powołanej przez Biuro Śledcze MSW, by przeprowadzić czynności wyjaśniające w piotrkowskim WUSW. Funkcjonariusze mówili o niechęci esbeków do składania wyjaśnień,

---

ibidem, Protokół przesłuchania świadka Marii Ciszewskiej, byłej sekretarki maszynistki RUSW w Bełchatowie, 24 II 1992 r., k. 131–132; *ibidem*, Protokół przesłuchania świadka Henryka Siedleckiego, byłego inspektora Grupy III RUSW w Radomsku, 25 II 1992 r., k. 135–136; *ibidem*, Protokół przesłuchania świadka Krzysztofa Stuleblaka, byłego starszego inspektora Sekcji SB RUSW w Opocznie, 2 III 1992 r., k. 155–156.

¹²³ *Ibidem*, Protokół przesłuchania świadka Ryszarda Snopka, byłego inspektora Grupy VI RUSW w Tomaszowie Mazowieckim, 21 II 1992 r., k. 121–122; *ibidem*, Protokół przesłuchania świadka Włodzimierza Związka, byłego inspektora Grupy V RUSW w Tomaszowie Mazowieckim, 21 II 1992 r., k. 123–124; *ibidem*, Protokół przesłuchania świadka Andrzeja Feferkorna, byłego starszego inspektora Grupy V RUSW w Tomaszowie Mazowieckim, 21 II 1992 r., k. 125–126.

¹²⁴ *Ibidem*, Akt oskarżenia przeciwko Henrykowi Dankowskiemu, Tadeuszowi Szczygłowi i Krzysztofowi Majchrowskiemu, 25 I 1991 r., k. 5.

¹²⁵ *Ibidem*, Postanowienie SW w Warszawie o przekazaniu sprawy do rozpoznania SR w Łodzi, 1 III 1991 r., k. 42.

¹²⁶ *Ibidem*, Pismo obrońcy Krzysztofa Majchrowskiego, Włodzimierza Mizgiera-Chojnackiego, do Wydziału III Karnego SR w Warszawie, 1 III 1991 r., k. 45; *ibidem*, t. 7, Pismo oskarżonego Krzysztofa Majchrowskiego do Departamentu Prokuratury Ministerstwa Sprawiedliwości, 22 IV 1991 r., k. 120–121.

przypadkach braku przekwalifikowania brakowanych dokumentów lub bezprawnych zmian kategorii archiwalnej, niszczeniu akt spraw aktualnie prowadzonych¹²⁷.

Wśród świadków znalazł się także minister Kiszczak, który oświadczył, że nie tylko nie znał szczegółów „dotyczących produkowania, przechowywania i niszczenia dokumentów”, ale także treści wydanego przez siebie zarządzenia nr 049 z 1985 r. Przeszkodą w kontrolowaniu przez niego sytuacji w resorcie miało być zaangażowanie w „porozumienie i pojednanie narodowe”, tj. udział w obradach okrągłego stołu, i pełnienie funkcji wicepremiera w rządzie Tadeusza Mazowieckiego¹²⁸.

Śledztwo zostało zamknięte 24 listopada 1992 r., a zgromadzony materiał warszawska PW przekazała do rozpoznania Wydziałowi VI Karnego SR w Łodzi¹²⁹. Nie było to jednoznaczne z rozwiązaniem wszystkich kwestii formalnych, gdyż SR w Łodzi wystąpił z wnioskiem o przekazanie sprawy do rozpoznania SR w Warszawie lub SR w Piotrkowie Trybunalskim¹³⁰. Ostatecznie SR dla Warszawy-Mokotowa postanowił przekazać sprawę do rozpoznania piotrkowskiemu sądowi, uzasadniając swą decyzję koniecznością minimalizowania kosztów postępowania – większość świadków mieszkała w woj. piotrkowskim¹³¹.

Interesująca uwaga znalazła się w notatce służbowej prokuratora gdańskiej PW Janusza Krajewskiego, który przytoczył słowa prokuratora PW w Warszawie Witolda Brogowskiego, przekonującego, że „każdy z sądów, który otrzymał tę sprawę, starał się jej pozbyć, unikając wszelkimi sposobami, [by] merytorycznie ją załatwić”. Ostatni z wymienionych uznał, iż na ławie oskarżonych powinny zasiąść również inne osoby z kierownictwa MSW, lecz na tę decyzję nie miał wpływu, gdyż została ona podjęta przez Departament Prokuratury Ministerstwa Sprawiedliwości¹³².

Już 21 lipca 1993 r. SR w Piotrkowie Trybunalskim zebrał się z urzędu na posiedzeniu w celu zastosowania amnestii, jednak przywołany powyżej prokurator Brogowski nie złożył takiego wniosku ze względu na zagrożenie oskarżonych karą pięciu

¹²⁷ *Ibidem*, t. 6, Protokół przesłuchania świadka Edmunda Czerniakiewicza, 13 I 1992 r., k. 71–75; *ibidem*, Protokół przesłuchania świadka Jana Antonowicza, 29 I 1992 r., k. 90–91; *ibidem*, t. 7, Protokół przesłuchania świadka Józefa Flakiewicza, 21 IV 1992 r., k. 46–48.

¹²⁸ *Ibidem*, t. 6, Protokół przesłuchania świadka Czesława Kiszczaka, 18 III 1992 r., k. 163–166.

¹²⁹ *Ibidem*, t. 7, Pismo prokuratora PW w Warszawie Witolda Brogowskiego o zamknięciu śledztwa skierowane do oskarżonego Henryka Dankowskiego, 24 XI 1992 r., k. 187.

¹³⁰ *Ibidem*, t. 12, Postanowienie SW w Łodzi w sprawie wniosku SR w Łodzi w przedmiocie przekazania sprawy innemu sądowi równorzędnemu, 9 XII 1992 r., k. 35–36; *ibidem*, Postanowienie SR w Łodzi w przedmiocie przekazania sprawy SR dla Warszawy-Mokotowa, 14 XII 1992 r., k. 48.

¹³¹ *Ibidem*, Postanowienie SR dla Warszawy-Mokotowa w przedmiocie przekazania sprawy SR w Piotrkowie Trybunalskim, 25 I 1993 r., k. 57.

¹³² Brogowski, odpowiadając na pytanie dotyczące prowadzenia śledztwa w sprawie niszczenia materiałów SB w woj. gdańskim, stwierdził, że akt oskarżenia powinien być sformułowany przeciwko wszystkim funkcjonariuszom SB WUSW w Gdańsku i jednostek podległych uczestniczącym w procederze. Jednocześnie uznał taką decyzję za praktycznie niewykonalną, gdyż zarzuty dotyczyłyby zbyt dużej liczby osób (AIPN Gd, 493/2, Notatka służbowa prokuratora PW w Gdańsku Janusza Krajewskiego z rozmowy z prokuratorem PW w Warszawie Witoldem Brogowskim, 19 V 1993 r., k. 192).

lat pozbawienia wolności oraz „poważne i nieodwracalne” skutki popełnionego przestępstwa¹³³. Pomimo stanowiska prokuratury sąd wydał postanowienie o umorzeniu postępowań (w stosunku do generałów przestępstwo popełniono przed 12 września 1989 r. i nie podlegało wyłączeniu na mocy art. 7 ustawy amnestyjnej z 7 grudnia 1989 r.) i obciążeniu kosztami postępowania skarbu państwa¹³⁴. W uzasadnieniach stwierdzono, że „w razie wydania wyroku skazującego wymierzona za to przestępstwo kara pozbawienia wolności nie przekroczyłaby lat dwóch”¹³⁵. Orzeczenie sądu skutkowało wniesieniem sprzeciwu przez PW w Warszawie¹³⁶.

Ostatecznie proces rozpoczął się we wrześniu 1993 r. – prowadzono go z wyłączeniem jawności, powołując się na konieczność ochrony tajemnicy państwowej¹³⁷. Zeznający w charakterze świadka Jan Rzeźniczak wprost mówił o panice funkcjonariuszy SB i ich oburzeniu faktem prowadzenia kontroli przez Wydział Inspekcji. Zdecydowanie negatywnie ocenił nie tylko działalność kierownictwa WUSW, ale też osób kierujących Ministerstwem Spraw Wewnętrznych. Nie miał również wątpliwości co do wydania na szczeblu ministerialnym decyzji o niszczeniu dokumentacji SB¹³⁸.

O braku wiarygodności zeznań byłych funkcjonariuszy SB świadczyło zaprzeczanie przez wielu z nich, że pion V SB w ogóle zajmował się inwigilacją NSZZ „Solidarność” w zakładach pracy¹³⁹. Z kolei Alojzy Perliceusz ocenił, że w 1989 r. „nie było jakiegos szczególnego natężenia w niszczeniu dokumentów”, a brakowanie dokumentów w tym okresie porównywał do analogicznych działań prowadzonych we wcześniejszych latach. Odwołał również część wcześniej złożonych zeznań i zaprzeczył, by znał termin „odchudzanie teczek”, choć posługiwał się nim w trakcie przesłuchania przeprowadzonego we wrześniu 1990 r.¹⁴⁰

¹³³ ASR w Piotrkowie Trybunalskim, II. K 676/93, t. 12, Protokół posiedzenia SR w Piotrkowie Trybunalskim, 21 VII 1993 r., k. 135.

¹³⁴ *Ibidem*, Postanowienie SR w Piotrkowie Trybunalskim o umorzeniu postępowania w stosunku do Henryka Dankowskiego, 21 VII 1993 r., k. 136; *ibidem*, Postanowienie SR w Piotrkowie Trybunalskim o umorzeniu postępowania w stosunku do Tadeusza Szczygła, 21 VII 1993 r., k. 137; *ibidem*, Postanowienie SR w Piotrkowie Trybunalskim o umorzeniu postępowania w stosunku do Krzysztofa Majchrowskiego, 21 VII 1993 r., k. 138.

¹³⁵ *Ibidem*. Zob. też: J. Jachowicz, M. Miziak, *Spalone, zmielone, zniszczone. Generałowie pod skrzydłami amnestii*, „Gazeta Wyborcza”, 22 VII 1993.

¹³⁶ ASR w Piotrkowie Trybunalskim, II. K 676/93, t. 12, Pismo zastępcy prokuratora PW w Warszawie dr. Jerzego Zientka do SR w Piotrkowie Trybunalskim, 27 VII 1993 r., k. 142.

¹³⁷ *Ibidem*, Protokół rozprawy głównej przed SR w Piotrkowie Trybunalskim w sprawie przeciwko Henrykowi Dankowskiemu, Krzysztofowi Majchrowskiemu i Tadeuszowi Szczygłowi, 28 IX 1993 r., k. 175.

¹³⁸ *Ibidem*, k. 177.

¹³⁹ *Ibidem*, t. 13, Protokół rozprawy głównej przed SR w Piotrkowie Trybunalskim w sprawie przeciwko Henrykowi Dankowskiemu, Krzysztofowi Majchrowskiemu i Tadeuszowi Szczygłowi, 10 XI 1993 r., k. 215–216.

¹⁴⁰ *Ibidem*, Protokół rozprawy głównej przed SR w Piotrkowie Trybunalskim w sprawie przeciwko Henrykowi Dankowskiemu, Krzysztofowi Majchrowskiemu i Tadeuszowi Szczygłowi, 21 XII 1993 r., k. 290–291.

Oskarżony Henryk Dankowski ocenił postępowanie prowadzone przez Biuro Śledcze MSW jako „uknutą aferę” i prowokację wymierzoną w kierownictwo resortu, gdyż – jego zdaniem – dyrektor biura płk Wiktor Fonfara celowo nie poinformował swego bezpośredniego przełożonego, wiceministra Zbigniewa Pudysza, o poleceniu wydanym przez Andrzeja Milczanowskiego¹⁴¹. W podobnym tonie wypowiedział się płk Karpacz i gen. Kiszczak, uznając działania śledcze prowadzone w czerwcu 1990 r. za główny powód odejścia z rządu Tadeusza Mazowieckiego¹⁴².

Po trwającym ponad dwa lata procesie piotrkowski SR – na podstawie art. 1 ust. 1 ustawy o amnestii z 7 grudnia 1989 r. – umorzył postępowanie wobec oskarżonych, obciążając kosztami postępowania skarb państwa¹⁴³. Pomimo uznania, że „terminy przechowywania dokumentacji oraz przepisy dotyczące brakowania dokumentów były wielokrotnie naruszane”, a generałowie „wydali polecenia, które nie należały do zakresu ich uprawnień, bez podstawy prawnej i faktycznej” i działali na szkodę dobra publicznego, nie ponieśli oni konsekwencji prawnych swoich czynów – sąd kierował się ich „bardzo dobrymi opiniami środowiskowymi”, podeszłym wiekiem (w momencie wydawania wyroku Dankowski i Majchrowski mieli niespełna 67 lat, Szczygiel był o dwa lata młodszy) i złym stanem zdrowia. Dał też wiarę wyjaśnieniom oskarżonych, że wydając polecenia jednostkom podległym MSW, podkreślali konieczność zachowania materiałów posiadających wartość operacyjną, procesową i historyczną (jednocześnie stwierdził brak skutecznych mechanizmów zapobiegających pustoszeniu archiwów) oraz organizowania procesu brakowania dokumentacji zgodnie z przepisami obowiązującymi w MSW. Uznano, że niemożliwe jest wykazanie bezpośredniego związku przyczynowo-skutkowego między decyzjami wydawanymi przez kierownictwo resortu a procederem niszczenia materiałów w jednostkach terenowych i centrali – w ocenie sądu wiele działań miało być bowiem konsekwencją „samowoli konkretnych funkcjonariuszy” i nieznamości normatywów regulujących kwestie postępowania z dokumentacją, tj. zarządzenia ministra spraw wewnętrznych z lipca 1985 r.¹⁴⁴

Krzysztof Majchrowski, nieusatysfakcjonowany „ustawową łaską udzieloną przez państwo polskie” i podważający wiarygodność obciążających go zeznań części

---

¹⁴¹ *Ibidem*, Protokół rozprawy głównej przed SR w Piotrkowie Trybunalskim w sprawie przeciwko Henrykowi Dankowskiemu, Krzysztofowi Majchrowskiemu i Tadeuszowi Szczygłowi, 17 II 1994 r., k. 370.

¹⁴² *Ibidem*, t. 14, Protokół rozprawy głównej przed SR w Piotrkowie Trybunalskim w sprawie przeciwko Henrykowi Dankowskiemu, Krzysztofowi Majchrowskiemu i Tadeuszowi Szczygłowi, 19 IV 1994 r., k. 422; *ibidem*, Protokół rozprawy głównej przed SR w Piotrkowie Trybunalskim w sprawie przeciwko Henrykowi Dankowskiemu, Krzysztofowi Majchrowskiemu i Tadeuszowi Szczygłowi, 7 X 1994 r., k. 464.

¹⁴³ *Ibidem*, Wyrok SR w Piotrkowie Trybunalskim w sprawie przeciwko Henrykowi Dankowskiemu, Krzysztofowi Majchrowskiemu i Tadeuszowi Szczygłowi, 21 XII 1995 r., k. 564–565.

¹⁴⁴ *Ibidem*, Uzasadnienie wyroku SR w Piotrkowie Trybunalskim w sprawie przeciwko Henrykowi Dankowskiemu, Krzysztofowi Majchrowskiemu i Tadeuszowi Szczygłowi, 21 XII 1995 r., k. 577–604.

świadków, apelował o uniewinnienie lub uchylenie zaskarżonego orzeczenia i przekazanie sprawy SR w Piotrkowie Trybunalskim do ponownego rozpatrzenia¹⁴⁵. Analogiczny wniosek złożył Tadeusz Szczygieł, w kuriozalny sposób przekonując o konieczności zatarcia śladów działalności kierowanego przez niego pionu ze względu na „interes publiczny i społeczny” oraz „prawdę historyczną”¹⁴⁶. Sąd Wojewódzki nie przychylił się do złożonych wniosków i utrzymał w mocy wyrok sądu pierwszej instancji¹⁴⁷.

Warty przytoczenia jest fragment uzasadnienia orzeczenia SW z 10 grudnia 1996 r. stanowiący celne podsumowanie działań zmierzających do wyjaśnienia zagadnienia omawianego w niniejszym artykule: „Śledząc tok postępowania przygotowawczego wszczętego w 1990 r. oraz podejmowane decyzje [...] zarówno przez prokuraturę, jak i sądy, nie można oprzeć się wrażeniu, że organy te zrobiły ze swej strony wszystko, ażeby zagwarantować oskarżonym prawo do obrony i nie pominąć jakichkolwiek dowodów na ich obronę. Odnieść należy uzasadnione wrażenie, że oskarżeni w miarę wydłużania się postępowania nabierali pewności siebie. Także i świadkowie – b. funkcjonariusze SB – wyczuwali zmianę klimatu politycznego w Polsce, stąd też zeznania ich składane na rozprawie niekiedy odbiegają w swej treści od zeznań składanych w 1990 r. Brak w nich było już ostrości wypowiedzi i krytycznej oceny swego kierownictwa w MSW”¹⁴⁸. Decydujące znaczenie miały w odczuciu sądu wyniki wyborów parlamentarnych w 1993 r. i prezydenckich w 1995 r., skutkujące odsunięciem od władzy przedstawicieli środowisk i ugrupowań postsolidarnościowych. Ostatecznie materiał dowodowy zgromadzony w toku śledztwa za pośrednictwem Biura Ewidencji i Archiwum UOP trafił do Archiwum IPN¹⁴⁹.

We wrześniu 2007 r. pion śledczy łódzkiego OIPN podjął czynności sprawdzające do sprawy niszczenia akt SB w Piotrkowie Trybunalskim (S 58/07/Zk)¹⁵⁰. Pod-

¹⁴⁵ *Ibidem*, t. 15, Apelacja Krzysztofa Majchrowskiego od wyroku SR w Piotrkowie Trybunalskim skierowana do SW w Piotrkowie Trybunalskim, 20 V 1996 r., k. 613–627.

¹⁴⁶ *Ibidem*, Apelacja Tadeusza Szczygła od wyroku SR w Piotrkowie Trybunalskim skierowana do SW w Piotrkowie Trybunalskim, 21 V 1996 r., k. 630–634.

¹⁴⁷ *Ibidem*, Wyrok SW w Piotrkowie Trybunalskim w sprawie apelacji od wyroku SR w Piotrkowie Trybunalskim wniesionej przez Krzysztofa Majchrowskiego i Tadeusza Szczygła, 10 XII 1996 r., k. 654.

¹⁴⁸ *Ibidem*, Uzasadnienie wyroku SW w Piotrkowie Trybunalskim w sprawie apelacji od orzeczenia SR w Piotrkowie Trybunalskim wniesionej przez Krzysztofa Majchrowskiego i Tadeusza Szczygła, 21 XII 1995 r., k. 660–661.

¹⁴⁹ *Ibidem*, Postanowienie SR w Piotrkowie Trybunalskim o przekazaniu materiałów dowodowych do Biura Ewidencji i Archiwum UOP, 19 VI 2000 r., k. 709.

¹⁵⁰ *Ibidem*, Pismo prokuratora Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Łodzi Jacka Kozłowskiego do SR w Piotrkowie Trybunalskim, 17 IX 2007 r., k. 718. Należy podkreślić, że w czerwcu 2007 r. naczelnicy delegatur IPN oraz oddziałowych biur udostępniania i archiwizacji dokumentów zostali zobowiązani do ustalenia rozmiarów nielegalnego niszczenia materiałów SB i składania ewentualnych zawiadomień o popełnieniu zbrodni komunistycznych do oddziałowych komisji ścigania zbrodni przeciwko narodowi polskiemu (S. 58/07/Zk, t. 1, Pismo p.o. zastępcy dyrektora BUiAD w Warszawie Rafała Leśkiewicza do

stawą do działania stało się zawiadomienie o przestępstwie, zawierające pojawiającą się w środowisku działaczy NSZZ „Solidarność” w Piotrkowskim informację o opisanym powyżej procederze¹⁵¹. Po zapoznaniu się z aktami spraw prowadzonych przez SR i SW w Piotrkowie Trybunalskim przeciwko kpt. Leksińskiemu oraz generałom: Dankowskiemu, Majchrowskiemu i Szczygłowi prokurator Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu na podstawie art. 17 par. 1 pkt 7 kpk wydał postanowienie o odmowie wszczęcia śledztwa „wobec stwierdzenia, że w sprawie tej prawomocnie zakończono postępowanie karne”¹⁵². Tym samym nie rozważano wystąpienia znamion zbrodni komunistycznej określonej w art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu¹⁵³.

Postanowienie to zamknęło wieloletnie próby ukarania osób odpowiedzialnych za zniszczenie dokumentacji SB – bezkarni pozostali tak organizatorzy, jak i wykonawcy akcji zacierania śladów działalności komunistycznych organów bezpieczeństwa państwa. Bez wątpienia jest to jedna z istotniejszych porażek wymiaru sprawiedliwości Rzeczypospolitej Polskiej po 1989 r., stanowiąca dowód bezradności prokuratur i sądów powszechnych, niepotrafiących wyciągnąć konsekwencji wobec funkcjonariuszy totalitarnego państwa¹⁵⁴.

---

naczelników delegatur i oddziałowych biur udostępniania i archiwizacji dokumentów, 14 VI 2007 r., k. 2).

¹⁵¹ *Ibidem*, Protokół przyjęcia ustnego zawiadomienia o przestępstwie i przesłuchania świadka, sygnowany przez prokuratora OKŚZpNP w Łodzi Jacka Kozłowskiego, 11 IX 2007 r., k. 10–12; *ibidem*, Notatka urzędowa z rozmowy z Ryszardem Brzuzym, sporządzona przez prokuratora OKŚZpNP w Łodzi Jacka Kozłowskiego, 11 IX 2007 r., k. 23–24.

¹⁵² *Ibidem*, t. 3, Postanowienie o odmowie wszczęcia śledztwa sporządzone przez prokuratora OKŚZpNP w Łodzi Jacka Kozłowskiego, 9 X 2007 r., k. 425.

¹⁵³ „Zbrodniami komunistycznymi, w rozumieniu ustawy, są czyny popełnione przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego w okresie od dnia 17 IX 1939 r. do dnia 31 VII 1990 r., polegające na stosowaniu represji lub innych form naruszania praw człowieka wobec jednostek lub grup ludności bądź w związku z ich stosowaniem stanowiące przestępstwa według polskiej ustawy karnej obowiązującej w czasie ich popełnienia. Zbrodniami komunistycznymi są również czyny popełnione przez tych funkcjonariuszy w okresie, o którym mowa w zdaniu poprzedzającym, zawierające znamiona czynów zabronionych określonych w art. 187, 193 lub 194 rozporządzenia prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 VII 1932 r. – Kodeks karny albo art. 265 par. 1, art. 266 par. 1, 2 lub 4 lub art. 267 ustawy z dnia 19 IV 1969 r. – Kodeks karny, dokonane przeciwko dokumentom w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy z dnia 18 X 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów (DzU 2006, nr 218, poz. 1592 i nr 249, poz. 1832 oraz DzU 2007, nr 25, poz. 162) na szkodę osób, których te dokumenty dotyczą” (<http://ipn.gov.pl>, dostęp 21 II 2014 r.).

¹⁵⁴ Do wyciągnięcia konsekwencji prawnych za bezprawne niszczenie dokumentów SB nie doprowadziło także postępowanie prowadzone przez gdański Sąd Rejonowy przeciwko zastępcom szefa WUSW ds. SB w Gdańsku płk. Zenonowi Ringowi i płk. Janowi Sosnowskiemu. Dwukrotnie było ono umarzone – 15 I 1997 r. z powodu „znikomego społecznego niebezpieczeństwa”, natomiast 14 II 2000 r. ze względu na ustanie 1 I 2000 r. karalności przestępstwa (M. Kruk, *Niszczenie materiałów archiwalnych...*, s. 270).

Sebastian Pilarski

**Destruction of materials
of the Security Service between 1989 and 1990
(with particular reference to documentation
regarding "Solidarity") in the province
of Piotrków. Exemplification of the course
of the procedure and attempts to draw legal
consequences against its organizers
and contractors at the provincial
and ministerial levels**

Summary

Between 1989–1990 there has been a process of mass destruction of materials produced by the Security Service, especially regarding the Catholic Church and the political opposition in the People's Republic of Poland. The size of the ravages made in the security archives is difficult to estimate to this day, but there is no doubt that they were the result of a nationwide action carried out on the orders of people from the top management of the Ministry of Internal Affairs. In 1990 at the request of the deputy head of the Office of State Protection Andrzej Milczanowski, the Investigative Office of the Ministry of the Interior Affairs initiated proceeding aimed at clarifying the circumstances of the practice of blurring the traces of Security Services' activities in the province of Piotrków. The collected material and prosecutors' activities led to the accusation against Deputy Minister of the Third Department of the Ministry of Internal Affairs, General Krzysztof Majchrowski and Director of the IV Department of the Ministry of Internal Affairs, General Tadeusz Szczygieł. The trail that took place between 1993 and 1996 before the District Court and the Provincial Court in Piotrków Trybunalski did not lead to punishing the accused and the proceedings against them were discontinued. The specific weakness of the institution of justice makes the right to formulate the thesis that there is no interest in punishing the persons responsible for organizing, supervising and conducting the described procedure.

Key words: Security Service, Ministry of Internal Affairs, The Sejm Extraordinary Committee to Investigate the Activities of the Ministry of the Interior, destruction of files, "slimming" of files, archival materials, the Piotrków Trybunalski Region, "Solidarity"